

In het kader van heraanleg van de kerkomgeving te Landegem (gemeente Nevele, provincie Oost-Vlaanderen) voerde een team van Monument Vandekerckhove nv van 14 tot en met 18 juli 2014 een archeologische prospectie uit op het terrein. Opdrachtgever voor het onderzoek was de kerkfabriek Sint-Blasius en Margriet van de parochie Landegem. Het onderzoek werd uitgevoerd volgens de bijzondere voorwaarden opgesteld door Onroerend Erfgoed. De Kale-Leie Archeologische Dienst stond in voor de wetenschappelijke begeleiding van het project. De totale oppervlakte van het terrein was 1650m², hiervan werd er 48m² onderzocht door middel van vier proefputten verspreid over de site. Dit komt neer op net geen 3% van het terrein.

Na het archeologisch vooronderzoek werd zicht verkregen op de aanwezigheid van waardevol archeologisch erfgoed in de ondergrond rond de kerk van Landegem. Het gaat daarbij hoofdzakelijk om het oude kerkhof dat nog voor een groot deel bewaard is gebleven. De meeste skeletten die werden vrij gelegd hadden een goede bewaringstoestand. Naast skeletten werd ook de zuidelijke funderingsmuur van de oude middeleeuwse kerk gevonden. Zoals reeds op basis van de oude historische kaarten vermoed werd, bevestigt de vondst van deze muur met zekerheid dat de oude kerk van Landegem een iets andere oriëntatie had dan de huidige kerk. De meeste aangetroffen grafkuilen volgen ook deze oude oriëntatie. Afhankelijk van de verstoringsdiepte die de uiteindelijke werken als gevolg zullen hebben, wordt een voorafgaand archeologisch onderzoek rondom de kerk van Landegem aanbevolen.

LANDEGEM LANDEGEMDORP

BASISRAPPORT

D/2014/12.811 / 19

ARCHEOLOGISCHE PROSPECTIE

LANDEGEM LANDEGEMDORP (prov. OOST-VLAANDEREN)

BASISRAPPORT

Monument
Vandekerckhove

Auteur: Tomas BRADT
Redactie: Bert ACKE

Monument Vandekerckhove nv
Oostrozebekestraat 54
8770 INGELMUNSTER

Afdeling Archeologie
Rapport 2014/19

Afbeelding op schutblad: Algemeen beeld op de site.

0. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Opgraving ☐		Prospectie ☒	
Vergunningsnummer: 2014/232			
Datum aanvraag: 02/06/2014			
Naam aanvrager: BRADT Tomas			
Naam site: Nevele, Landegemdorp-Vosselareststraat			
Naam aanvrager metaaldetectie: BRADT Tomas			
Vergunningsnummer metaaldetectie: 2014/232 (2)			
Opdrachtgever:		Parochie Landegem Kerkfabriek Sint-Blasius en Margriet Landegemdorp 32 9850 Nevele-Landegem	
Uitvoerder:		Monument Vandekerckhove nv Oostrozebekestraat 54 8770 Ingelmunster	
Bevoegde Vlaamse overheid:		Stani Vandecatsye (erfgoedconsulent, Onroerend Erfgoed Oost-Vlaanderen)	
Bevoegde Intergemeentelijke Archeologische Dienst:		Liesbeth Messiaen (intergemeentelijk archeoloog, KLAD)	
Projectleider:		Bert Acke	
Leidinggevend archeoloog:		Tomas Bradt	
Archeologisch team:		Bart Bot, Maarten Bracke	
Plannen:		Tina Bruyninckx	
Conservatie:		/	
Materiaaltekeningen:		/	
Start veldwerk:		14/07/2014	
Einde veldwerk:		18/07/2014	
Wetenschappelijke begeleiding:		Liesbeth Messiaen (intergemeentelijk archeoloog, KLAD)	
Projectcode:		LALA14	
Provincie:		Oost-Vlaanderen	
Gemeente:		Nevele	
Deelgemeente:		Landegem	
Plaats:		Landegemdorp/Vosselareststraat	
Lambertcoördinaten:		X: 94157, Y: 194432; X: 94260, Y: 194325	
Kadastrale gegevens:		Landegem, Afdeling 5, Sectie B, Perceel 5H	
Beheer opgravingsdata:		Monument Vandekerckhove nv Oostrozebekestraat 54 8770 Ingelmunster	
Beheer vondsten:		Parochie Landegem Kerkfabriek Sint-Blasius en Margriet Landegemdorp 32 9850 Nevele-Landegem	
Titel:		Archeologische prospectie Landegem Landegemdorp (prov. Oost-Vlaanderen). Basisrapport.	
Rapportnummer:		2014/19	
Contact:		info@monument.be; T: +32 51 31 60 80	

© Monument Vandekerckhove nv, Oostrozebekestraat 54, 8770 Ingelmunster. Figuren: Monument Vandekerckhove nv, tenzij anders vermeld. Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van de uitgever.

1. INHOUDSTAFEL

0. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS.....	2
1. INHOUDSTAFEL	3
2. INLEIDING	5
3. BESCHRIJVING VAN DE VINDPLAATS	7
3.1. GEOGRAFISCHE EN TOPOGRAFISCHE SITUERING.....	7
3.2. GEOLOGISCHE EN BODEMKUNDIGE SITUERING	9
4. HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS.....	11
4.1. LANDEGEM	11
4.1.1. Historische informatie	11
4.1.2. Archeologische informatie.....	12
4.2. SINT-BLASIUS- EN SINT-MARGARETHAKERK	13
4.2.1. Historische informatie	13
4.2.2. Archeologische en cartografische informatie.....	24
5. ONDERZOEKSMETHODE.....	27
5.1. ALGEMEEN.....	27
5.1.1. Vraagstelling.....	27
5.1.2. Randvoorwaarden.....	28
5.1.3. Raadpleging specialisten	28
5.2. BESCHRIJVING	29
5.2.1. Voorbereiding.....	29
5.2.2. Veldwerk.....	29
5.2.3. Vondstverwerking en rapportage.....	30
6. BESCHRIJVING VAN DE AANGETROFFEN SPOREN	31
6.1. WERKPUT 1	31
6.1.1. Stratigrafie.....	31
6.1.2. Muurstructuren.....	31
6.1.3. Menselijke begravingen.....	36
6.2. WERKPUT 2	39
6.2.1. Stratigrafie.....	39
6.2.2. Menselijke begravingen.....	39
6.3. WERKPUT 3	42
6.3.1. Stratigrafie.....	42
6.3.2. Menselijke begravingen.....	42
6.4. WERKPUT 4	47
6.4.1. Stratigrafie.....	47
6.4.2. Menselijke begravingen.....	47

7. BASISANALYSE VAN DE VONDSTEN	51
7.1. KERAMIEK	51
7.2. METAAL.....	52
8. DATERING EN INTERPRETATIE VAN DE VINDPLAATS	59
9. AANBEVELINGEN VOOR VERDER ONDERZOEK	65
10. SYNTHESE.....	67
11. LITERATUUR	69
12. BIJLAGEN	71

2. INLEIDING

In het kader van heraanleg van de kerkomgeving te Landegem (gemeente Nevele, provincie Oost-Vlaanderen) voerde een team van Monument Vandekerckhove nv van 14 tot en met 18 juli 2014 een archeologische prospectie uit op het terrein. Opdrachtgever voor het onderzoek was de kerkfabriek Sint-Blasius en Margriet van de parochie Landegem. Aangezien de heraanleg van de parking en de nieuwe riolering rondom de kerk gepaard zal gaan met een verstoring van de bodem adviseerde Onroerend Erfgoed voorafgaand aan de werken een archeologische evaluatie door middel van proefputten, teneinde te vermijden dat waardevol archeologisch onderzoek ongedocumenteerd verloren zou gaan. De site schept immers een hoge archeologische verwachting. Het onderzoek werd uitgevoerd volgens de bijzondere voorwaarden opgesteld door Onroerend Erfgoed. De Kale-Leie Archeologische Dienst stond in voor de wetenschappelijke begeleiding van het project.

In dit basisrapport worden de resultaten van het archeologisch onderzoek voorgesteld. In enkele inleidende hoofdstukken worden de geografische, bodemkundige, historische en archeologische situering van het terrein toegelicht, alsook de gebruikte methodologie bij het onderzoek. Vervolgens worden de resultaten besproken en wordt een interpretatie gegeven aan de aangetroffen sporen en vondsten. Als besluit volgt een synthese van de resultaten met aanbevelingen voor eventueel verdere onderzoeksdaden. Het geheel wordt verduidelijkt door middel van kaarten en foto's. Als bijlage zijn de gedigitaliseerde overzichtsplannen opgenomen. Bij het rapport hoort een CDROM met daarop de digitale versie van deze tekst, de bijlagen en de plannen. De diverse inventarissen en foto's worden ter beschikking gesteld via een link naar een externe webruimte.

Langs deze weg wordt eveneens dank betuigd aan volgende personen en instanties die zorgden voor een aangename samenwerking en bijdroegen tot het vlotte verloop van het onderzoek: de medewerkers van de kerkfabriek van Landegem, burgemeester en personeelsleden van de gemeente Nevele, Stani Vandecatsye (Onroerend Erfgoed), Liesbeth Messiaen (KLAD) en André Bollaert en Jan Luyssaert (beiden Heemkundige Kring Land van Nevele vzw).

3. BESCHRIJVING VAN DE VINDPLAATS

3.1. Geografische en topografische situering

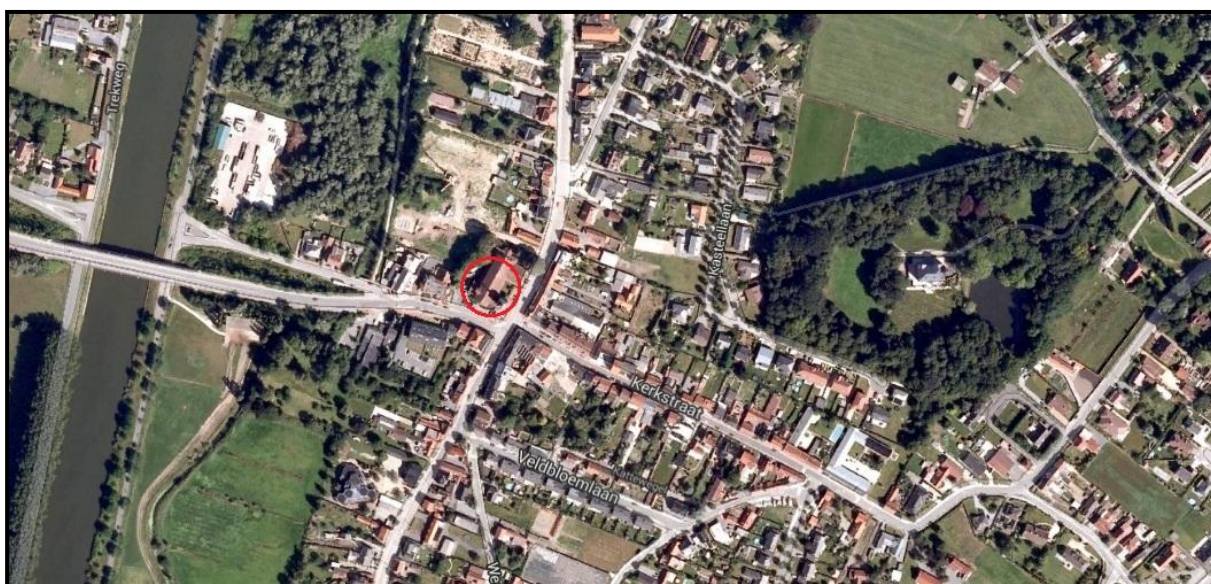
Landegem is een deelgemeente van Nevele in het westen van de provincie Oost-Vlaanderen. De landelijke gemeente wordt omringd door Aalter, Deinze, Lovendegem, Gent en Zomergem (zie figuur 1). Nevele bevindt zich in het zuiden van het Meetjesland.

De kerk en het dorp van Landegem bevinden zich op een verhevenheid op de oostelijke oever van de Oude Kale. Vanaf het midden van de 19de eeuw werd de Leie vanaf Deinze via het Schipdonkkanaal verbonden met de Noordzee. Dit kanaal passeert net ten westen van Landegem, parallel met de Oude Kale, en vormt daar vanaf dan een fysieke grens in het landschap (zie figuur 2). Samen met de Poekebeek vormt de Kale een belangrijke factor in het ontstaan en de ontwikkeling van nederzettingen in het Land van Nevele.

De huidige Sint-Blasius- en Sint-Margaretakerk en omgeving te Landegem wordt kadastraal omschreven als: Afdeling 5, Sectie B, Perceel 5H. De totale oppervlakte van het plangebied bedraagt 1650m², de hoogte van het terrein schommelt rond +11m TAW.

Figuur 1: Algemene situering van de deelgemeente Landegem binnen Nevele en omliggende gemeentes (© <http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/ikonos/#>).

Figuur 2: Aanduiding van het onderzoeksgebied op googlemaps (© www.google.be/maps/). In het rood omcirkeld de kerk, uiterst links het Schipdonkkanaal en ertussennin de Kale.

Op regionaal vlak maakt het Land van Nevele deel uit van de zogenaamde 'Vlaamse Vallei'. Dit is een relatief reliëfarm, laag en vlak gebied waarin de hoogte varieert van +5 in het noorden tot +15m TAW in het zuiden. Tijdens de ijstijden werd deze vallei uitgeschuurd en vervolgens weer opgevuld met lagen zandige sedimenten. In het westen wordt het gebied begrensd door de klei- en grindrijke cuesta Oedelem-Zomergem. De streek wordt gekenmerkt door de afwisseling van zandruggen, lemig-zandruggen en beekvalleien enerzijds en depressies en hoger gelegen complexen (kouters) anderzijds.

¹ <https://www.dov.vlaanderen.be>

4. HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS

4.1. Landegem

4.1.1. Historische informatie

Landegem maakt deel uit van het Land van Nevele, dat één van de belangrijkste heerlijkheden was van de kasselrij Oudburg in het graafschap Vlaanderen. De hoofdplaats van het Land van Nevele was het dorp Nevele zelf, dat het statuut had van stad en vrijheid. De heer van Nevele woonde in de 11de-12de eeuw in het centrum van Nevele in een omwald versterkt kasteel in de buurt van de kerk. Enkele muren van deze woontoren (donjon) zijn vandaag de dag nog zichtbaar.

Landegem was verdeeld over vier heerlijkheden. Het westelijk deel lag in het Land van Nevele, de rest werd ingenomen door de heerlijkheid het Vlaanderse op Baarlevelde, Sint-Baafs en Vinderhoute-Merendree. Omgrachte hoeven en buitenplaatsen maken vanouds deel uit van het dorpsbeeld. De gemeente kent de volgende wijken: Heistendries, Wildendries, Kapellendries, Westhoek en Herenthoek. De namen verwijzen naar de talrijke driesen die Landegem eertijds rijk was.

De kerk stond onder patronaat van de abdij van Drongen. De parochie maakte deel uit van het bisdom Doornik en sinds 1559 van het bisdom Gent.² Tijdens de godsdienstoorlogen in de 16de eeuw hadden Nevele en omgeving sterk te lijden onder plunderingen en de Beeldenstorm. De bekendste heer van Nevele en graaf van Hoorne, Filips van Montmorency, werd samen met de graaf van Egmont als gevolg van deze strijd onthoofd in Brussel in 1568.

Er is verder nog maar weinig historisch onderzoek uitgevoerd naar het Landegemse verleden. Enkel de vertaling en publicatie van de visitatieverslagen van bisschop Triest van tussen 1623 en 1654 geven een beeld van het toenmalige kerkelijke leven te Landegem.³

² <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/21341>

³ Luyssaert J, 2002, Het kerkelijk leven te Landegem volgens de visitatieverslagen van bisschop Triest (1623-1654), in: Het Land van Nevele, jg. XXXIII, afl. 1, pp. 10-37.

4.1.2. Archeologische informatie

Algemeen mag men stellen dat het Land van Nevele een rijke archeologische voorgeschiedenis heeft. Er werden reeds vondsten gedaan vanaf het epi-paleolithicum, het neolithicum en de metaaltijden. Op verschillende plaatsen werden aanwijzingen gevonden voor de aanwezigheid van circulaire structuren. Deze gaan wellicht terug tot de grafritus uit de midden-bronstijd (1700 tot 1100 v. C.) waarbij de doden (van de elite) begraven werden onder een grafheuvel, omringd met één of meerdere grachten.

Verder is vooral de Romeinse periode op verschillende plaatsen goed vertegenwoordigd, met de *vicus* van Merendree als voornaamste site. Onder andere ook te Hansbeke, Nevele en Landegem zelf werden reeds Romeinse sporen ontdekt.

Een totaaloverzicht van alle archeologische onderzoeken en hun resultaten in de regio kan geraadpleegd worden op de website van de Kale-Leie Archeologische dienst.⁴

In verband met de vroege middeleeuwen zijn de sporen van de vroegmiddeleeuwse bewoning nabij de kerk van Vosselare te vermelden. Tijdens het archeologisch onderzoek uitgevoerd in 2010 onder leiding van De Logi A. werden onder andere 5 hoofdgebouwen en 2 waterputten aangetroffen die te dateren vallen tussen de 5de en de 9de eeuw n. C.⁵ Bij de archeologische onderzoeken vlakbij de kerk van Merendree en op de site Hammeken werden heel wat vroegmiddeleeuwse en volmiddeleeuwse bewoningssporen ontdekt.⁶ Eén landelijk volmiddeleeuws (10de-12de eeuw) gebouw werd ook reeds in Merendree Molenkouterslag archeologisch opgegraven.⁷

Archeologisch onderzoek op een kerksite in het Land van Nevele vond enkel plaats in de kerk van Hansbeke⁸ en van Vinderhoute.⁹ In beide gevallen ging het om een beperkt archeologisch onderzoek naar aanleiding van een nieuw verwarmingssysteem.

⁴ <http://www.deklad.be/>

⁵ <http://www.deklad.be/nevele-vosselare-hoogstraat-2010>

⁶ <http://www.deklad.be/wp-content/uploads/2013/02/KLADrapport48LQ.pdf>;

<http://www.deklad.be/wp-content/uploads/2010/07/KLADrapport31LQ.pdf>;

<http://www.deklad.be/wp-content/uploads/2013/02/Jaarverslag2010VL.pdf>.

⁷ <http://www.deklad.be/nevele-merendree-molenkouterslag-2005>

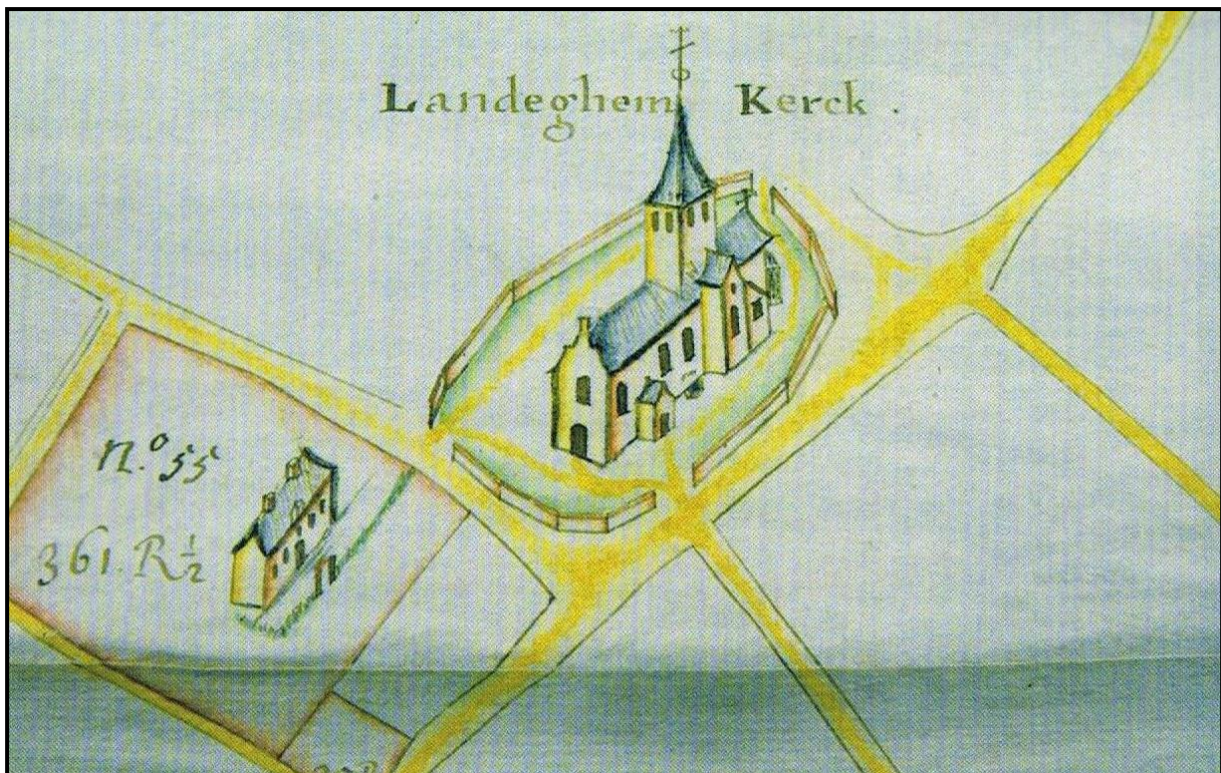
⁸ <http://www.deklad.be/wp-content/uploads/2013/02/Examino-Eindverslag-Hansbeke-archeologie.pdf>

⁹ http://www.deklad.be/wp-content/uploads/2013/02/Fenikx-Vinderhoute_Sint-Bavokerk.pdf

4.2. Sint-Blasius- en Sint-Margarethakerk

4.2.1. Historische informatie

De vroegste historische vermelding van een eerste kerk te Landegem gaat terug tot de 11de eeuw.¹⁰ Structurele bewijzen werden hiervan tot op heden nog niet gevonden. De oudste afbeelding van de kerk dateert uit 1749 (zie figuur 4). Deze werd getekend door G. De Deken en heeft als titel “Driesschen binnen de Prochie van Landeghem”. Er wordt vanuit gegaan dat het een vrij juiste weergave is van de toenmalige werkelijkheid. De oude pastorie werd ook de juiste plaats en op een natuurgetrouwe wijze weergegeven. Op de afbeelding is zichtbaar dat de toenmalige kerk een naar het oosten gerichte eenbeukige kruiskerk met waarschijnlijk slechts één (zuidelijke) kruisbeuk was. De vierkante vieringtoren met galmgaten had een ingesnoerde naaldspits. Boven de westelijke hoofdingang bevond zich een boogvormig venster. In de zuidmuur van het schip was er een portaal aangebouwd, in de hoek tegen de zuidelijke kruisbeuk stond een sacristie. Het kerkhof was ommuurd; in deze muur zijn drie ingangen te zien.

Figuur 4: Figuratieve kaart van de kerk uit 1749 (© André Bollaert en Jan Luyssaert, 2013, p. 38).

¹⁰ De Potter F, Broeckart J, 1864-1870, Landegem, in: Geschiedenis van de Gemeenten der Provincie Oost-Vlaanderen, derde deel, Gent.

Omstreeks 1864-1870 was de kerk uitgebreid tot drie beuken met een zadeldak en een kruisbeuk. De ronde apsis die het koor omgaf, was opgebouwd in ongekapte veldsteen. Ook de kruisbeuk en de muur van de linkerbeuk waren in veldsteen opgebouwd. Het betreft hier het oorspronkelijk Romaanse gedeelte van de kerk. Twee oude foto's uit het begin van de 20ste eeuw geven een beeld van hoe de kerk er toen uit zag (zie figuren 5 en 6).

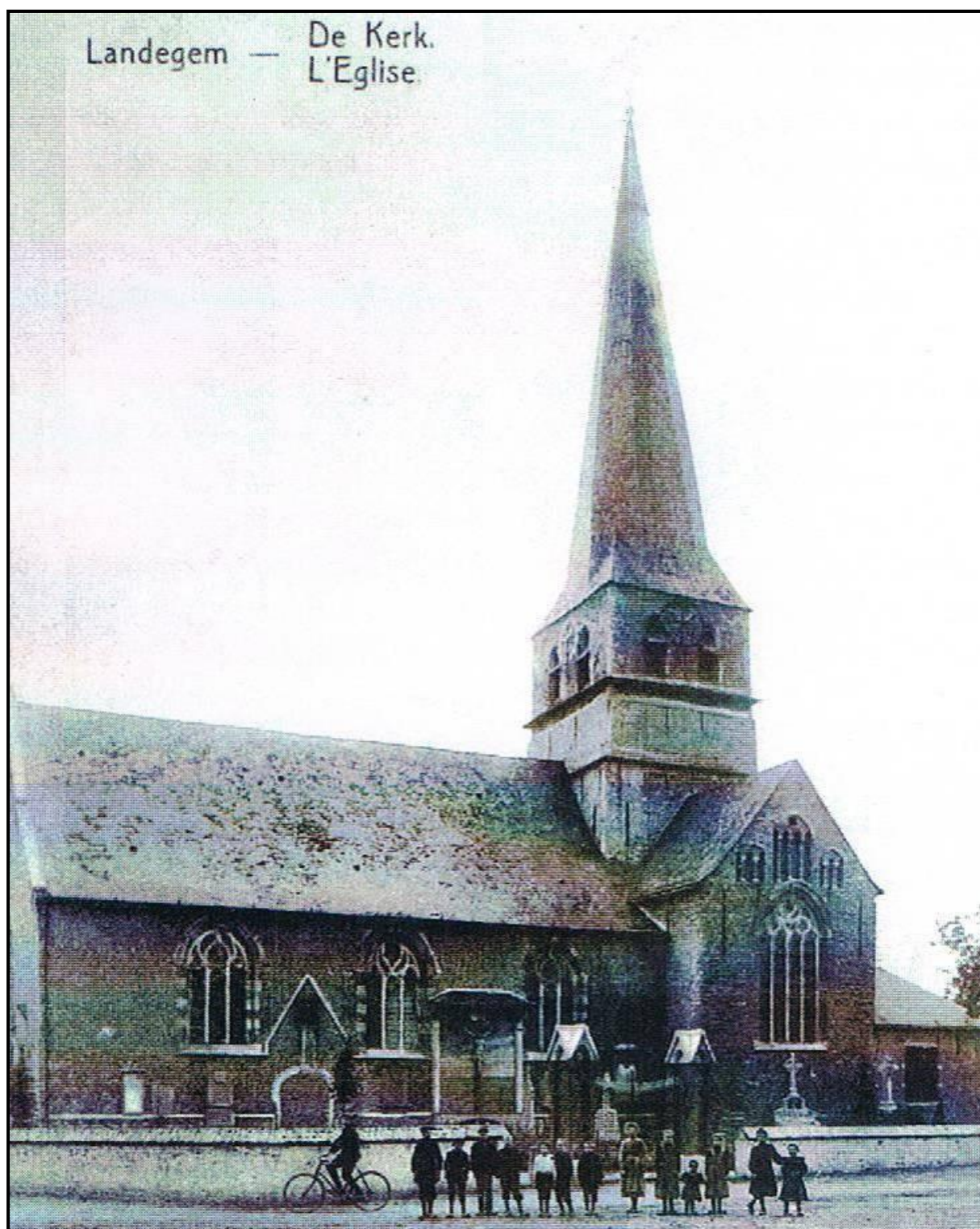
Tijdens gevechten aan het Schipdonkkanaal werd de kerk op 21 oktober 1918 door Belgische troepen getroffen. Vooral de noordelijke beuk en de toren werden zwaar beschadigd (zie figuur 7). Op een perceel van toenmalige burgemeester De Kerckhove d'Ousselghem, gelegen op de huidige splitsing van de Stationsstraat en de Dennendreef, werd een houten oost-west georiënteerde noodkerk opgetrokken.¹¹ In 1923 werd het herstel van de oorspronkelijke kerk aangevat (zie figuur 8). Deze werken waren wellicht eind 1925-begin 1926 voltooid. De west-, noord- en zuidkant bleven nagenoeg onveranderd. De middenbeuk werd verhoogd. De toren werd nu vierkantig en minder spits.¹²

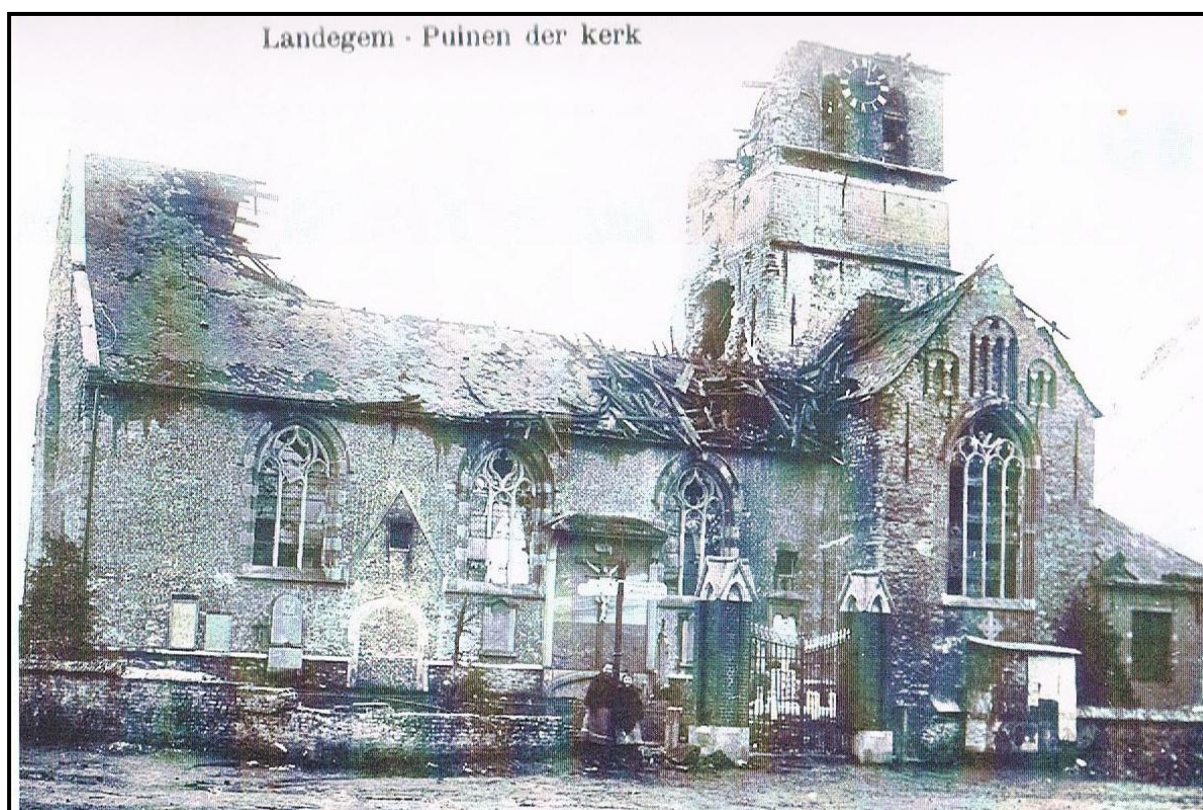
Figuur 5: Een begrafenis van na 1902 en vóór 1911 (© Luyssaert J, 1998, p. 173).

¹¹ Luyssaert J, 1998, p. 171.

¹² Luyssaert J, 1998, p. 172.

Figuur 6: Zicht op de zuidkant van de kerk in 1911 (© Luyssaert J, 1998, p. 174).

Figuur 7: Tijdens de gevechten aan het Schipdonkkanaal werd de kerk op 21 oktober 1918 door Belgische troepen getroffen. De zuidkant van de kruisbeuk werd bij de heropbouw in de nieuwe kerk geïntegreerd (© Luyssaert J, 1998, p. 195).

Figuur 8: 1923, de nieuwe kerk is bijna klaar (© Luyssaert J, 1998, p. 221).

Na WOI werd een militair kerkhof van soldaten die gesneuveld waren tijdens deze oorlog aangelegd (zie figuren 9 en 10). Volgens Luyssaert J. werden de gesneuvelden uit de gevechten aan het Schipdonkkanaal in 1923 opnieuw begraven en kregen ze toen een stenen grafzerk in de zuidwesthoek van het kerkhof (zie figuur 10). Voordien waren ze begraven voor de ingang van de kerk en kregen er een houten kruis (zie figuur 9). Tijdens WOII werd het kerkhof verplaatst naar de huidige begraafplaats te Landegem. Op dat moment werd het bovenste deel van het kerkhof geruimd. Er werden twee plannen aangeleverd door André Bollaert waarop deze militaire begraafplaatsen zijn aangeduid. Het eerste plan dateert van 1921 met ten westen van de hoofdingang de zone van de militaire begravingen (zie figuur 11). Dit komt overeen met de situatie op de foto van figuur 9. Het tweede plan dateert van 1925 en komt overeen met de stenen grafzerken die te zien zijn op figuur 10. De plaats waar ze in 1923 herbegraven werden, is aangeduid op het eerste plan uit 1921 (zie figuur 11).

Op 24 mei 1940 werd om 16u de kerk door het Belgische leger om strategische redenen opgeblazen. De toren stortte neer en de Romaanse en vroeggotische gedeelten van het koor en kruisbeuken werd tot puin herleid (zie figuur 15). Tijdens de bezetting hebben de Duitsers wat nog restte afgebroken en het puin naar Aalter en Ussel gevoerd om er de vliegvelden aan te leggen.¹³

Op dezelfde plaats waar de noodkerk na WOI had gestaan, werd nu een stenen noodkerk gebouwd. Toen in 1956 de Stationsstraat werd verbreed en een betonnen wegdek kreeg, moest de noordelijke kant van de noodkerk worden afgebroken. Ondertussen was men in 1955 begonnen met de bouw van een nieuwe kerk op de oude locatie. Op zaterdag 23 december 1961 werd de nieuwe kerk in gebruik genomen.¹⁴

¹³ Luyssaert J, 1998, p. 172.

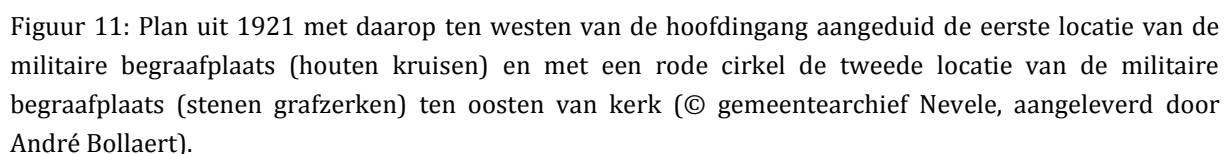
¹⁴ Luyssaert J, 1998, p. 172.

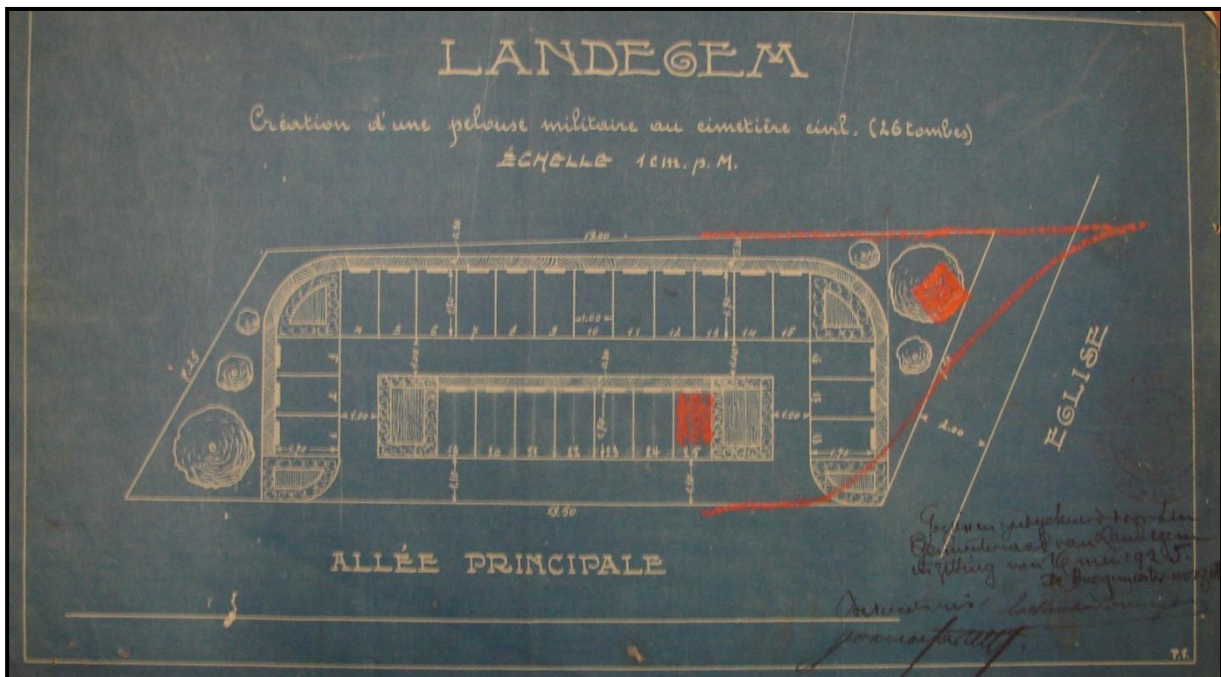

Figuur 9: 24 Belgische soldaten sneuvelden in oktober-november 1918 tijdens de gevechten aan het Schipdonkkanaal. Op deze afbeelding liggen ze nog voor de ingang van de kerk, maar in 1923 werden ze ontgraven en herbegraven in de zuidwestelijke hoek van het kerkhof. Nu liggen ze in het erepark op de huidige begraafplaats van Landegem (© Luyssaert J, 1998, p. 212).

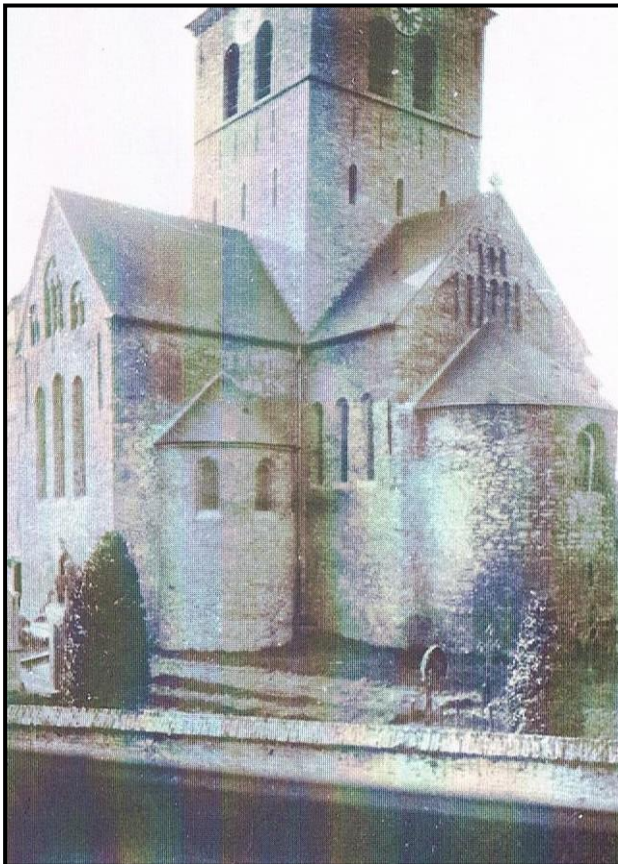

Figuur 10: Foto van de plaats waar de gesneuvelden in de zuidwesthoek van het kerkhof opnieuw begraven werden met een stenen grafzerk (© Luyssaert J, 1998, p. 219).

Figuur 12: Plan uit 1925 met daarop de graven van de militairen uit WOI die toen herbegraven werden (© gemeentearchief Nevele, aangeleverd door André Bollaert).

Figuur 13: Foto van de zuidoostkant van de nieuwe kerk in de jaren 1930 (© Luyssaert J, 1998, p. 225). De kruisbeuk en het koor zijn nog steeds deels opgebouwd in oude natuursteen.

Figuur 14: De kerk in de jaren 1930 tijdens een begrafenisplechtigheid. Naast het kerkportaal is een gedenkplaat voor de slachtoffers van WOI te zien (© Luyssaert J, 1998, p. 226).

Figuur 15: De zuidkant van de kerk na de vernieling op 24 mei 1940 (© Luyssaert J, 1998, p. 250).

Figuur 16: Zicht vanuit het noordwesten op de huidige kerk tijdens het archeologisch onderzoek, met op de voorgrond vlak 1 van WP3.

4.2.2. Archeologische en cartografische informatie

In juni 2009 vond er ten noordoosten van de kerk van Landegem een archeologisch proefsleuvenonderzoek plaats (zie figuur 17). Daarbij werden echter geen noemenswaardige archeologische vondsten gedaan waardoor een vervolgonderzoek niet geadviseerd werd.¹⁵ Op de site van de huidige bibliotheek te Landegem werden in 1998, naast mesolithisch materiaal, de resten van een Romeinse nederzetting gevonden (zie figuur 17).¹⁶ Naar aanleiding daarvan vond in juli 2013 een werfbegeleiding plaats bij de uitbreiding van de bibliotheek met een foyer en de bouw van een nieuw jeugdhuis in de Stationsstraat te Landegem.¹⁷

Op de projectie van de huidige kadasterkaart op de Atlas der Buurtwegen uit 1840 is te zien hoe de huidige kerk een iets andere oriëntatie heeft dan de oude kerk (zie figuur 18). De funderingen van deze oude kerk bevinden zich dus niet helemaal onder de huidige kerk en kunnen mogelijk bij het archeologisch onderzoek ten zuiden en ten westen van de huidige kerk gevonden worden. De projectie van het huidige kadaster onder de Ferrariskaart uit 1771-1778 is iets minder verhelderend.

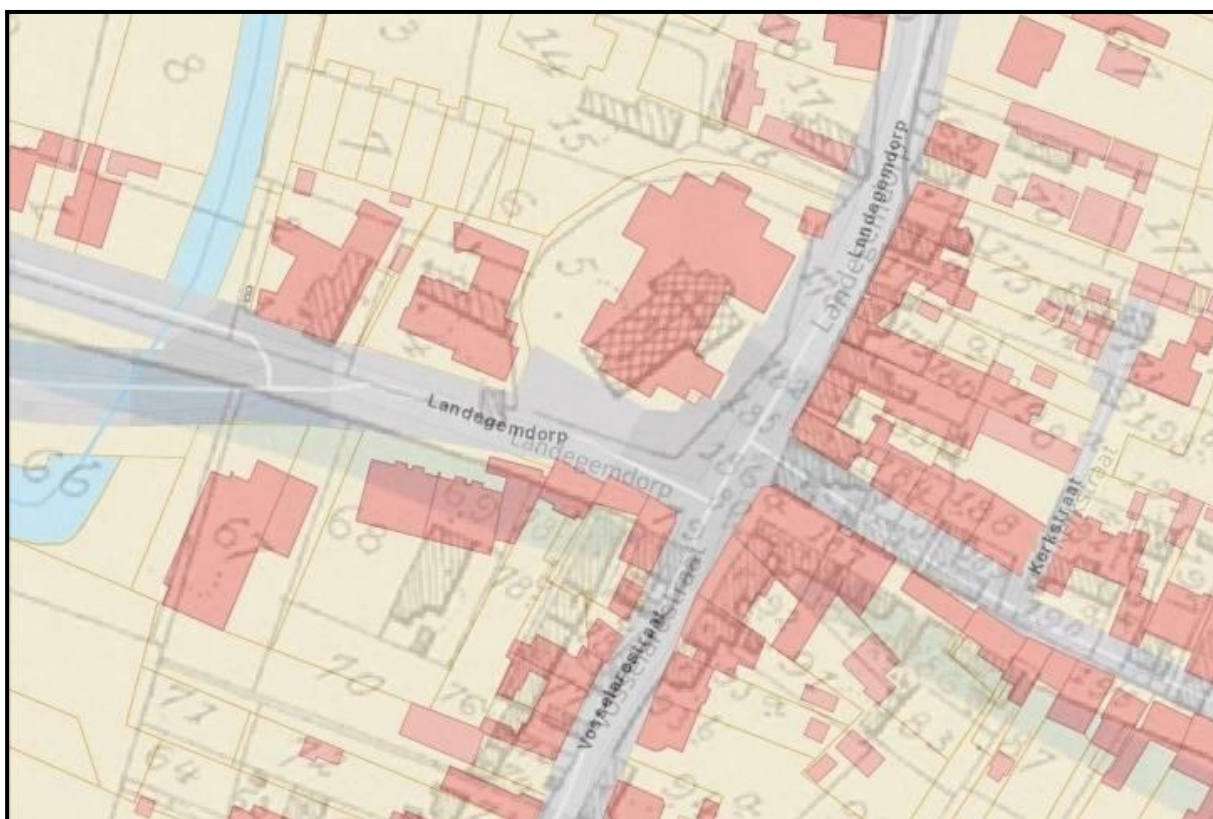

Figuur 17: Situering van de kerk (blauwe bol onder de rode ster) en het archeologisch proefsleuvenonderzoek van 2009 (rode ster) op de CAI met ten noorden ervan de locatie van de Romeinse bibliotheeksite (kleine blauwe bol) (© <http://cai.erfgoed.net>).

¹⁵ Vanhee D. en Taelman E, 2009, p. 17.

¹⁶ <http://cai.erfgoed.net/cai/locatie.php?l=977015>

¹⁷ <http://www.deklad.be/wp-content/uploads/2013/02/KLADrapport52HQ.pdf>

Figuur 18: Projectie van de Atlas der Buurtwegen (1840) op het huidige kadaster (© <http://www.geopunt.be/kaart>).

Figuur 19: Projectie van de Ferrariskaart (1771-1778) op het huidige kadaster (© <http://www.geopunt.be/kaart>).

5. ONDERZOEKSMETHODE

5.1. Algemeen

5.1.1. Vraagstelling

Het doel van de prospectie was een archeologische evaluatie van het terrein aan de hand van 4 proefputten van elk circa 10m² groot met een totale mogelijkheid tot uitbreiding van nog eens 10m². Daarbij moest het archeologisch erfgoed worden opgespoord, geregistreerd, gedetermineerd en gewaardeerd. Het was van belang om de potentiële impact van de geplande werken op het mogelijk aanwezige erfgoed te bepalen. Daarin zijn inbegrepen de ruimtelijke afbakening, diepteligging, strategie, doorlooptijd, te voorziene natuurwetenschappelijke onderzoeken en conservatietechnieken en een voorstel van onderzoeksvragen.

Hieronder de onderzoeksvragen die voor dit vooronderzoek opgesteld werden¹⁸:

- Zijn er sporen van het kerkhof bewaard? In welke mate werd het kerkhof geruimd? Bevinden er zich verschillende begravingsniveaus? Welke inschatting kan gemaakt worden inzake ouderdom van de begravingsniveaus?
- Zijn er sporen van de voorganger van de huidige kerk aanwezig? Zoja, dewelke, kunnen er bouwfases onderscheiden worden en hoe kunnen deze bouwfases gedateerd worden?
- Kan er een inschatting gemaakt worden van de omvang van het voormalige kerkhof?
- Wat is de begravingsdensiteit uitgedrukt in minimum aantal individuen per oppervlakte?
- Hoe is de preservatie en de volledigheid van de skeletten en aanverwante sporen?
- Wat is het geslacht, de leeftijd, de lichaamslengte? Kunnen er uitspraken gedaan worden over de gezondheid van de verschillende individuen? Betreft het primaire of secundaire begravingen en waaruit valt dit af te leiden?
- Betreft het begravingen in volle grond, kisten, bekiste grafkuil, grafkelder,...?

¹⁸ *Bijzondere voorwaarden bij de vergunning voor een archeologische prospectie met ingreep in de bodem: Nevele, Landegemdorp, Kerkomgeving Sint-Blasius / Sint-Margaretha kerk.*

- Zijn er elementen die kunnen wijzen op een begrafenisritueel (bijgiften, positie van het lichaam en ledematen, balseming..) en zoja, welke informatie valt hierover af te leiden?
- Zijn er aanwijzingen voor een begraving met kledij of in een lijkwade?
- Kan er sprake zijn van spatiale organisatie? Werden mannen anders behandeld dan vrouwen, volwassenen anders dan kinderen?
- Kunnen er paleopathologieën en traumata (waaronder sporen van geweld) waargenomen worden?
- Welke post depositionele processen kunnen waargenomen worden?
- Zullen de geplande werken impact hebben op het aangetroffen archeologisch erfgoed?
- Welke maatregelen kunnen genomen worden omdeze impact te vermijden of te milderen?
- Indien behoud in situ technisch of planmatig niet haalbaar is, hoe kan een vervolgonderzoek ingeschat worden qua oppervlakte, tijdsbesteding en personeelsbezetting? Zijn er specifieke aandachtspunten?

5.1.2. Randvoorwaarden

In de Bijzondere Voorwaarden werd beschreven dat de uitvoerder van het archeologisch onderzoek vooraf een historische bureaustudie diende op te maken om eventuele informatie te bekomen die het aangewezen zou maken om de voorgestelde locatie van de vier werkputten (zoals vastgelegd in de Bijzondere Voorwaarden) nog te wijzigen. De informatie bekomen uit deze studie bracht, behalve enkele opmerkingen van praktische aard, geen argumenten aan het licht om de voorgestelde locatie van de putten te wijzigen. Drie locaties (WP1, WP2 en WP3) werden bepaald omdat daar bij de heraanleg van de kerkomgeving boomputten tot op een diepte van 1m zouden worden gegraven. WP4 bevond zich in de sleuf waar bij de heraanleg van de parking een nieuwe riolering van 2m diepte zal worden gegraven. Samen moesten deze putten zicht geven op de al of niet aanwezigheid van waardevolle archeologische resten.

5.1.3. Raadpleging specialisten

Ten behoeve van de bureaustudie werd beroep gedaan op de expertise van André Bollaert en Jan Luyssaert, respectievelijk voorzitter en erevoorzitter en bibliothecaris van de heemkundige kring van het Land van Nevele. De metaaldetectie en determinatie van de metalen vondsten gebeurde door collega Maarten Bracke.

5.2. Beschrijving

5.2.1. Voorbereiding

Zoals hierboven beschreven werden er na de voorafgaande bureaustudie geen wijzigingen aangebracht aan de door Onroerend Erfgoed voorgestelde onderzoekslocaties (zie bijlage 1). Daarbij bleef de voornaamste vraag of het oorspronkelijke kerkhof bewaard was en of er in de proefputten resten van de oude middeleeuwse kerk zouden worden gevonden.

5.2.2. Veldwerk

Vier proefputten moesten inzicht geven op de ondergrondse bewaring van het middeleeuwse kerkhof. Drie (WP1, 2 en 3) van de vier putten bevonden zich op plaatsen waar een nieuwe aanplanting voor bomen voor een grondverstoring tot 1m diepte zou zorgen. Een laatste werkput (WP4) bevond zich op de plaats waar een nieuwe riolering zou komen die voor een verstoring van ca. 2m diepte zou zorgen.

Indien er intacte menselijke begravingen zouden worden aangetroffen, was het de bedoeling om in elke put zicht te krijgen op het aantal begravingsniveaus. Hiervoor moest in elke put de moederbodem bereikt worden door middel van een beperkte kijkput. De totale oppervlakte van het terrein was 1650m², hiervan werd er 48m² onderzocht door middel van vier proefputten. Dit komt neer op net geen 3% van het terrein.

Voor het afgraven werd gebruik gemaakt van een rupskraan met een platte graafbak van 1,80m breed. Na verwijderen van de verharding werd de bodem afgegraven tot op het eerste archeologisch relevante niveau, waar de sporen zichtbaar werden. Dit gebeurde steeds onder begeleiding van de leidinggevende archeoloog om te verzekeren dat de juiste diepte werd bekomen. Onmiddellijk na het uitgraven werden de sporen opgeschaafd, gefotografeerd en beschreven. Na het onderzoek werden alle putten hersteld in oorspronkelijke toestand.

Sporen, vondsten en monsters worden door middel van een tablet geregistreerd in een database met projectcode LALA 14 (Landegem LAndegemdorp 2014) als referentie. Alle vondsten werden gerecupereerd per context en in een vondstenzakje gestoken samen met een vondstenkaartje. Een landmeter-topograaf stond in voor het georefereren van het terrein, het inmeten van de omtrek van de opgravingsvlakken en het aangebrachte

meetsysteem, en het bepalen van de hoogte van het terrein en de afgegraven niveaus (in TAW).

Er werden natuursteen- en mortelstalen genomen van de aangetroffen oude kerkmuur (zie verder). Mits een analyse kunnen deze meer informatie verschaffen omtrent de datering van dit oudere kerkgebouw en/of de herkomst van de natuurstenen.

5.2.3. Vondstverwerking en rapportage

Na het veldwerk werd van start gegaan met de vondstverwerking en de rapportage volgens de vastgelegde richtlijnen.

De spoorformulieren, de vondsteninventaris, de foto's en de tekeningenlijst werden samengebracht in een database. De vondsten werden gewassen, gedroogd en verpakt volgens de regels van de kunst. Vervolgens werd overgegaan tot het digitaliseren van de grondplannen en de profielen en met behulp van de programma's Autocad en Illustrator. Als laatste werd het rapport geschreven.

6. BESCHRIJVING VAN DE AANGETROFFEN SPOREN

6.1. Werkput 1

WP1 bevond zich ten westen van de huidige kerk. De totale oppervlakte was ongeveer 10m². De TAW-hoogte van het huidige grasveld was +11,30m en de hoogte van het eerste aangelegde vlak schommelde tussen +11,81m en +11,61m TAW. Na het aanleggen van een eerste vlak werd in de uiterste noordwest- en zuidwesthoek nog verder verdiept om zicht te krijgen op de diepte van de moederbodem. In de noordwestelijke kijkput werden nog twee extra vlakken aangelegd (zie bijlage 2).

6.1.1. Stratigrafie

Om in deze werkput zicht te krijgen op de diepte van de zandige moederbodem werd in het westen van de put aan weerszijden van een in het vlak aangetroffen funderingsmuur (S1, zie verder) verder verdiept. De zone ten zuiden van de natuurstenen muur was tot 1,20m onder maaiveld opgevuld met 20ste-eeuws puin en materiaal (zie figuur 20). Ten noorden van de natuurstenen muur kwam op 80cm diepte de gele compacte zandige moederbodem aan het licht. In de lagen net boven de moederbodem werden resten van begravingen aangetroffen (zie figuur 21). Deze waren in deze zone echter niet goed bewaard. Het gaat in deze zone om nog slechts één bewaard begravingsniveau.

6.1.2. Muurstructuren

Op 30cm diepte werd bij de aanleg van vlak 1 een 1,35m brede funderingsmuur gevonden die opgebouwd is uit witte onregelmatig gekapte kalkzandstenen en samengehouden wordt door zeer zachte lichtbruine zandmortel (zie figuren 22 en 23). Het zijn enkel de onderste twee steenlagen van de funderingsmuur die nog bewaard zijn gebleven (zie figuur 24). Deze vondst bevestigt meteen hegteen uit de voorafgaande bureaustudie naar voren kwam, namelijk dat er zich onder de huidige kerk een oudere kerk bevindt met een andere oriëntatie (zie figuur 18). Of het daadwerkelijk gaat om een restant van de allereerste vermelding van een kerkgebouw in de 11de eeuw kan nog niet met 100% zekerheid gesteld worden, maar lijkt hier wel plausibel. Een identificatie- en herkomstanalyse van de genomen stalen van de natuurstenen is aangewezen. Opvallend zijn de vele fossielen van schelpen in deze natuurstenen. Een mortelanalyse en een eventuele ¹⁴C-datering op houtskool uit deze mortel kan ook meer informatie over de bouw en datering van deze muur verschaffen.

Tegen de zuidzijde van deze natuurstenen muur werd in recentere tijden een bakstenen muur gezet, die samengehouden wordt door een zeer harde grijswitte kalkmortel. Tijdens het verdiepen ten zuiden ervan werd enkel 20ste-eeuws materiaal gevonden. Aan de zuidzijde lijkt deze muur met kalk te zijn gewit (zie figuur 25). De meest waarschijnlijke hypothese is dat het gaat om een muur van de heropgebouwde kerk uit het interbellum.

Figuur 20: Verdieping ten zuiden van de recente bakstenen muur: een vulling met recent 20ste-eeuws materiaal.

Figuur 21: Westprofiel in werkput 1 met de gele compacte moederbodem op 80cm diepte.

Figuur 22: Bovenaanzicht op WP1 vanuit de toren in het westen.

Figuur 23: De zuidelijke natuurstenen muur van de oude middeleeuwse kerk met aan de binnenzijde verschillende rechthoekige grafkuilen evenwijdig met de muur.

Figuur 24: S1 in WP1. Het restant van de natuurstenen muur van de vermoedelijke 11de-eeuwse kerk is slechts twee rijen dik en rust op de stevige zandige moederbodem.

Figuur 25: Bakstenen muur aangebouwd tegen de zuidkant van de natuurstenen muur.

6.1.3. Menselijke begravingen

Ervan uitgaand dat de natuurstenen muurfundering de zuidelijke zijmuur van de oude middeleeuwse kerk vormt, betreffen de rechthoekige en rechtlijnige verkleuringen ten noorden ervan sporen van binnenin de oude kerk (zie figuren 26 en 27). Deze sporen volgen allemaal mooi de oriëntatie van de natuurstenen muur waardoor deze met elkaar te linken vallen. Aangezien er hier en daar menselijk bot in deze sporen zat, ligt de interpretatie als grafkuilen voor de hand. Tot 1784 was het namelijk zo dat de belangrijkste (en/of meest bemiddelde) personen van de parochie begraven werden in de kerk.

Bij het verdiepen in de noordwestelijke hoek van WP1 werd echter duidelijk dat de zandige moederbodem slechts 30cm dieper zit (zie figuren 28 en 29). Het menselijk botmateriaal in deze zone was heel slecht bewaard. In de noordelijke putwand leek zich een zeer broos restant van een mogelijk kinderskelet (skelet 6) te bevinden. Een ander mogelijk restant van een menselijke begraving in deze zone bevond zich niet meer in anatomisch verband (skelet 7). Verschillenden lange beenderen werden samen met een schedel gevonden (zie figuur 29). Bij een vervolgonderzoek in deze zone zal moeten re-

Figuur 26: Detailfoto van de rechthoekige en rechtlijnige verkleuringen aan de binnenzijde van de oude kerk in vlak 1 van WP1.

kening gehouden worden met de zeer broze bewaringstoestand van de skeletten; tezelfdertijd betreffen het mogelijk zeer oude begravingen (onderste niveau) van individuen die indertijd binnen de kerk begraven werden. In elk geval is er in deze zone aan de binnenzijde van de oude kerk nog slechts één begravingsniveau bewaard gebleven. De zone ten zuiden van de oude natuurstenen muur is dan weer deels verstoord, wellicht als gevolg van de heropbouw van de kerk in de jaren 1920 en de vernietiging ervan tijdens WOII.

Figuur 27: Het noordelijke deel van WP1 gezien vanuit het zuiden met inkrassing van de sporen.

Figuur 28: Zicht op vlak 2 in WP1 met nog steeds de vermoedelijke rechthoekige grafkuilen.

Figuur 29: Vlak 3 in WP1 met de zandige moederbodem en de menselijk botresten van ten minste twee individuen. Rechts in de hoek gaat het wellicht om een kindskelet dat slecht bewaard is; op de voorgrond gaat het om een schedel en enkele beenderen die niet meer mooi in verband zaten.

6.2. Werkput 2

WP2 bevond zich ten zuidwesten van de huidige kerk. De totale oppervlakte bedroeg 10m². De TAW-hoogte van de huidige parking was +11,17m en het eerste aangelegde vlak bevond zich op +10,70m TAW. In werkput 2 werd na de aanleg van een eerste vlak enkel nog een beperkte kijkput gegraven om de diepte van de moederbodem te bereiken (zie bijlage 3). Bij de eerste poging in de uiterste noordoosthoek werd vrijwel onmiddellijk gestoten op een plastieken buis. Een tweede poging, in de noordwesthoek, was wel succesvol.

6.2.1. Stratigrafie

Na het verwijderen van de 15cm dikke klinkers en het uitbreken van een 30 tot 40cm dikke betonfundering werden in het eerste vlak van WP2 vier parallelle, oostwest georiënteerde rechthoekige sporen van ongeveer 50cm breedte zichtbaar (zie figuur 31). In deze put kon de moederbodem lokaal bereikt worden in de noordwesthoek (zie figuur 30). Deze bevond zich op een diepte van 90cm onder de parking. In de moederbodem was nog een lang menselijk been te zien. Samen met het lichtbruine pakket kunnen er in deze zone minstens twee, maar mogelijk ook drie begravingsniveaus verwacht worden.

6.2.2. Menselijke begravingen

In vlak 1 werden direct onder de harde fundering van de parking vier rechthoekige parallelle lichtbruine verkleuringen zichtbaar die zich vrij vaag aftekenden tegenover de iets donkerder bruine achtergrond. De lengtes van deze sporen konden niet volledig bepaald worden aangezien deze verder doorliepen in de westelijke putwand. Niettemin werden ze geïnterpreteerd als grafkuil. Ze vertoonden eenzelfde oriëntatie als de huidige kerk. Het is eventueel mogelijk dat deze vier parallelle grafkuilen iets te maken hebben met de 24 Belgische soldaten die in 1925 ten zuidwesten van de kerk herbegraven werden. Deze soldaten sneuvelden in 1918 bij de gevechten aan het Schipdonkkanaal. Bij de heropbouw van de kerk werd het schip verlengd waardoor de gesneuvelden in 1923 ontgraven en in de zuidwestelijke hoek van het kerkhof onder een stenen grafzerk opnieuw begraven werden. Vandaag de dag zouden ze liggen in het erepark op de huidige begraafplaats van Landegem.¹⁹

¹⁹ Luyssaert J, 1998, pp. 212 en 219.

In de meer donkere grond rondom deze vier grafkuilen werd nog redelijk wat menselijk botmateriaal gevonden; deze zaten op dit niveau nog niet in verband en er tekenden zich nog geen duidelijke grafkuilen in af. In één ervan werd een plaatje gevonden dat mogelijk militair van oorsprong is (zie figuur 49). Ook het aardewerk dat in deze vier parallelle kuilen gevonden werd is recenter van aard.

Figuur 30: Zicht op de kijkput in WP2 met onderaan op de grens met de moederbodem nog een been dat een ouder begravningsniveau aantoont.

Figuur 31: Zicht op vier evenwijdige vermoedelijke grafkuilen in vlak 1 van WP2.

6.3. Werkput 3

WP3 bevond zich ten zuidoosten van de huidige kerk. De totale oppervlakte bedroeg 10m². De TAW-hoogte van de huidige parking in deze zone schommelde tussen +11,01m en +11,11m; Het eerste archeologische niveau werd aangelegd op een TAW-hoogte van +10,60m. In deze werkput werden bij de aanleg van het eerste vlak reeds verschillende schedels zichtbaar. Ook in vlakken 2 en 3 van de kijkput, aangelegd in de zuidoostelijke hoek, kwamen telkens weer nieuwe skeletresten aan het licht (zie bijlage 4).

6.3.1. Stratigrafie

Bij de aanleg van een eerste vlak onder de fundering van de parking in WP3 werden vrij snel enkele schedels zichtbaar, met eromheen enkele vage aflijningen van een grafkuil (zie figuur 16). Na de registratie van een eerste skelet in vlak 1 (zie figuur 33) werden nog minstens twee begravningsniveaus herkend. Skelet 4 in vlak 2 (zie figuur 34) lag ongeveer op hetzelfde niveau als skelet 1, maar bevond zich voor het overgrote deel nog in de putwand. Ook de onderste helft van skelet 5 in vlak 3 (zie figuur 35) bevond zich nog in de oostelijke putwand. In een ultieme poging om de zandige moederbodem te bereiken in een klein hoekje van de kijkput werden in deze moederbodem nog menselijke beenderen van vermoedelijk twee parallelle begravingen herkend (zie figuren 32 en 36). Deze bevonden zich op circa 1m diepte ten opzichte van het huidige parkingniveau. In totaal kunnen in deze zone dus zeker minstens drie begravningsniveaus verwacht worden.

6.3.2. Menselijke begravingen

In deze werkput werden minstens drie begravningsniveaus waargenomen. In vlak 1 werd in de zuidoostelijke hoek van de werkput een eerste onverstoord en goed bewaard skelet (skelet 1) blootgelegd (zie figuur 33). Dit had een TAW hoogte van +10,58m. De oriëntatie was west (hoofd) – oost (voeten) en ongeveer evenwijdig met de oriëntatie van de huidige kerk. Er werden heel wat kistnagels bij het vrijleggen verzameld. de voeten van skelet 1 konden niet vrijgelegd worden aangezien deze zich in de oostelijke putwand bevonden. Ondanks de verstoorde grond eromheen en de kleine verplaatsing van enkele beenderen, bevond het skelet zich nog in een vrij goede bewaringstoestand.

Na het zorgvuldig weghalen van dit skelet werd in de zuidoostelijke hoek van WP3 verder verdiept, waarna in de uiterste zuidoostelijke hoek de linkerzijde van een nieuwe begraving (skelet 4) op +10,56m TAW aan het licht kwam, eigenlijk op hetzelfde niveau

Figuur 32: Zuidprofiel in WP3: minstens drie begravingsniveaus.

als het eerste skelet dus. De oriëntatie ervan was licht verschillend van skelet 1, eerder zuidwest (hoofd) – noordoost (voeten) (zie figuur 34).

Na het registreren en verwijderen van dit skelet werd nog verder verdiept waarna de schedel van skelet 5 op een TAW hoogte van +10,41m aan het licht kwam. Enkel het bovenste deel van het skelet kon worden blootgelegd; de rest bevindt zich nog in de oostelijke putwand (zie figuur 35). De bewaringstoestand was goed. De oriëntatie was west (hoofd) – oost (voeten) en volgde meer de richting van de oude middeleeuwse kerk.

Aangezien de moederbodem in deze werkput nog niet bereikt was, werd ervoor gekozen om skelet 5 intact te laten en in de zuidwestelijke hoek van de kijkput verder lokaal te verdiepen. De harde zandige onverstoorde moederbodem kwam aan het licht op +10,10m TAW, ongeveer 1m lager dan het parkingniveau. In deze moederbodem waren nog beenderen van minstens twee parallelle begravingen te zien met bijhorende vage kistaflijning (zie figuur 36). De oriëntatie van deze begravingen volgde ook deze van de oude kerk.

Figuur 33: Zicht op skelet 1 in vlak 1 van WP3.

Figuur 34: Skelet 4 in vlak 2 van WP3.

Figuur 35: Zicht op het goed bewaarde skelet 5 in vlak 3 van WP3. In de linkerbovenhoek bevindt zich de kijkput waar tot op de moederbodem werd gegraven en waarin ook nog grafkuilen zichtbaar waren.

Figuur 36: Vlak 4 in WP3 (kijkput) met in de linkerboven- en rechteronderhoek menselijke beenderen in parallelle grafkuilen in de moederbodem.

6.4. Werkput 4

WP4 bevond zich ten oosten van de huidige kerk. De totale oppervlakte bedroeg 18m². De TAW-hoogte van de huidige parking in deze zone schommelde rond +11,20m. Het archeologische vlak in het noorden bevond zich op +10,78m en het zuidelijke deel op +10,90m TAW. Tijdens de aanleg van deze werkput werd in het noorden al snel gestoten op twee verstoringen van recente leidingen. Daarop werd beslist om de onverstoorde zone in het zuiden van de werkput te verlengen. Bij de aanleg van het eerste vlak kwamen heel wat grafkuilen aan het licht (zie figuur 38). Via een kleine lokale kijkput kon zicht verkregen worden op de diepte van de moederbodem (zie bijlage 5).

6.4.1. Stratigrafie

Hoewel dit niet helemaal duidelijk kon uitgemaakt worden via de lokale kijkput kan aangenomen worden dat er onder het eerste vlak nog minstens één begravingniveau moet zitten. De moederbodem bevond zich op circa 90cm diepte ten opzicht van het huidige parkingniveau (zie profiel 6 in bijlage 6 en figuur 37).

6.4.2. Menselijke begravingen

De grafkuilen in vlak 1 volgden allemaal de oriëntatie van de natuurstenen muur gevonden in WP1, van de oude kerk dus. Uiteindelijk gaat het in deze kleine ruimte alleen al om 12 mogelijke grafkuilen. Verschillende hiervan zijn echter verstoord, onder andere door de leidingen, maar ook door elkaar. Bij het metaaldetectieonderzoek (zie figuur 40) kwamen in deze zone verschillende metalen objecten aan het licht. Op figuur 39 is een restant van een houten grafkist te zien waaraan een loden bol vast zat. Dit werd *in situ* gelaten.

Figuur 37: Kijkput in WP4 met onderaan de zandige moederbodem.

Figuur 38: Vlak 1 in WP4 met verschillende rechthoekige grafkuilen zichtbaar.

Figuur 39: Bij de metaaldetectie in WP4 werd een metalen bolvormig kistbeslag gevonden waaraan nog wat kisthout zat.

Figuur 40: Metaaldetectie op vlak 1 in WP4.

7. BASISANALYSE VAN DE VONDSTEN

7.1. Keramiek

Binnen de rechtlijnige verkleuringen ten noorden van de oude natuurstenen muur werden enkele grijze aardewerkscherven gevonden. Dit past in het plaatje dat het hier om de Romaanse kerk zou gaan en aangezien enkele het onderste niveau hiervan bewaard is, past dit grijze aardewerk in de volle middeleeuwen (10de-12de eeuw).

In WP2, WP3 en WP4 werd naast grijs en wat rood geglaazuurd aardewerk ook wat steengoed gevonden.

In WP3 werd een tabakspijp in rode pijpjarde gevonden (zie figuur 41). Deze komen ten vroegste voor vanaf het einde van de 19de eeuw.

Figuur 41: Inv.nr. 62: pijpje uit het einde van de 19de eeuw gevonden in S14 in vlak 1 van WP3.

7.2. Metaal

Bij de metaaldetectie werden heel wat metaalvondsten gedaan, vooral in WP2 en WP4. Het gaat in WP4 voornamelijk om kistbeslag onder de vorm van grote en kleine loden bollen (zie figuur 42) die wellicht aan de bovenrand van de kist bevestigd waren. Ook werden verschillende kleine verzilverde knoopjes van mogelijke kussentjes van in de grafkist gevonden. In de verstoring van WP4 werd een Christusbeeldje gevonden (zie figuur 43). Tevens in de verstoorde zone werden twee bij elkaar horende stukken kist- of boekbeslag gevonden (zie figuur 46). In de oude kerkhofgrond van WP4 werd een muntje (zie figuren 47 en 48) gevonden dat te dateren valt tussen 1400 en 1520.

In WP2 werd een metalen vierkant plaatje gevonden met erin gegraveerd S FR 332. Mogelijk valt het te linken met de militairen die in deze zone begraven werden. In de oude kerkhofgrond van WP2 werd een hangertje gevonden met daarop de beeltenis van een mannelijk figuur met een spade en eromheen S. Fiacrius (zie figuur 43); op de andere zijde was een vrouwelijke figuur met een kruis zichtbaar met eromheen S. Margareta (zie figuur 44). In hetzelfde pakket werden net als in WP4 kleine verzilverde knoopjes van mogelijke kussentjes van in de grafkist gevonden.

Figuur 42: Inv.nr. 27: loden bol van een grafkist in S73 in WP4.

Figuur 43: Inv.nr.21: Christusbeeldje uit S38 in WP4.

Figuur 44: Inv.nr 37: hangertje met op ene zijde S. Fiacrius. Gevonden in de oude kerkhofgrond van WP2.

Figuur 45: Inv.nr 37: andere zijde van het hangertje, gevonden in de oude kerkhofgrond van WP2, met daarop de naam en beeltenis van S. Margareta.

Figuur 46: Inv.nr.32: kist- of boekbeslag gevonden in de verstoorde zone tussen de twee leidingen in WP4.

Figuur 47: Inv.nr 75: muntje (1400-1520) gevonden in de oude kerkhofgrond van WP4.

Figuur 48: Inv.nr 75: andere zijde van hetzelfde muntje (1400-1520).

Figuur 49: Inv.nr. 32: militair (?) plaatje gevonden in S82 van WP2.

8. DATERING EN INTERPRETATIE VAN DE VINDPLAATS

In elke werkput werd zicht gekregen op de aanwezigheid van menselijke begravingen en het aantal niveaus boven de moederbodem. Tevens werd de fundering van de oude middeleeuwse kerk gevonden. In WP1 gaat het om één begravingsniveau, maar dan wel binnen de oude middeleeuwse kerk. In WP 2 zijn er minstens twee, maar mogelijk drie begravingsniveaus. In WP3 zijn er minstens drie begravingsniveaus en in WP4 minstens twee.

In het kader van de geplande werken is op basis van dit vooronderzoek een volledig archeologisch onderzoek van de zones die verstoord zullen worden aangewezen. Gezien de intactheid en de goede bewaring van het oude kerkhof is het aangeraden om bij de geplande werken zo weinig mogelijk bodemarchief te verstoren en/of gebruik te maken van zones die reeds vroeger verstoord zijn door oude leidingen.

De gestelde onderzoeksvragen kunnen als volgt beantwoord worden:

- Zijn er sporen van het kerkhof bewaard? In welke mate werd het kerkhof geruimd? Bevinden er zich verschillende begravingsniveaus? Welke inschatting kan gemaakt worden inzake ouderdom van de begravingsniveaus?

Wellicht werd het bovenste deel van het kerkhof in recente tijden geruimd, maar zijn er nog minstens drie begravingsniveaus over gebleven. Verschillende grafkuilen volgen de oriëntatie die overeenkomt met die van de oude kerk. Het aardewerk dat in de zone binnen de oude kerk gevonden is in elk geval uitsluitend reducerend gebakken, hetgeen een datering rond de 12de eeuw doet vermoeden. Het kerkhof was in gebruik tot na de bouw van de huidige kerk, dus kunnen er begravingen van verschillende periodes tot in de 20ste eeuw aangetroffen worden.

- Zijn er sporen van de voorganger van de huidige kerk aanwezig? Zoja, dewelke, kunnen er bouwfases onderscheiden worden en hoe kunnen deze bouwfases gedateerd worden?

Een deel van de fundering van de zuidmuur van de vermoedelijke middeleeuwse kerk werd aangetroffen in werkput 1. Deze was volledig opgebouwd uit onregelmatig gevormde natuurstenen blokken. Een ¹⁴C-datering van mogelijk houtskool vervat in de mortel, samen met een identificatie- en herkomstanalyse van de natuursteen, kan meer informatie geven omtrent een datering van deze oude muurfundering. Tegen de

zuidkant van deze natuurstenen muur werd later een bakstenen muur aangebouwd. Mogelijk betreft dit de fundering van heropgebouwde kerk uit het interbellum.

- Kan er een inschatting gemaakt worden van de omvang van het voormalige kerkhof?

In elke werkput kwamen resten van menselijke begravingen aan het licht. Er mag dus vanuit gegaan worden dat het kerkhof zich, zoals ook op de oude kaarten te zien, rondom de kerk bevond. De kerkhofmuur is nu niet meer bovengronds bewaard, maar is wel nog duidelijk te zien op de oude kaarten (zie figuren 4, 18 en 19) en foto's (zie figuren 5, 6, 7, 8, 13, 14 en 15).

- Wat is de begravingsdensiteit uitgedrukt in minimum aantal individuen per oppervlakte?

In werkput 3 werden op 1m² 5 skeletten in minstens drie niveaus herkend. Trek dit statistisch door naar een oppervlakte van 1650m² van het totale onderzoeksgebied en men komt uit op duizenden skeletten. Een andere preciezere inschatting werd bekomen via de berekening dat er op een totaal van 48m² zo'n 19-tal resten van menselijke begravingen in de vorm van grafkuilen werden aangetroffen. Statistisch zou dit bij een oppervlakte van 1650m² op een totaal van een 600-tal menselijke begravingen komen. Rekening houdend met het aantal begravingsniveaus per WP kan dit echter oplopen tot ca.1300 skeletten. Dit komt op een gemiddeld van ca. 1 tot 3 individuen per m².

- Hoe is de preservatie en de volledigheid van de skeletten en aanverwante sporen?

Skeletten 1, 4 en 5 in werkput 3 waren vrij volledig en goed bewaard. In sommige gevallen was de grafkuil duidelijk zichtbaar, in andere gevallen was het minder duidelijk. De natuurstenen muurfundering in werkput 1 was nog goed bewaard, hoewel het slechts om de onderste twee steenlagen ging. De skeletresten binnen de oude kerk waren minder goed bewaard.

- Wat is het geslacht, de leeftijd, de lichaamslengte? Kunnen er uitspraken gedaan worden over de gezondheid van de verschillende individuen? Betreft het primaire of secundaire begravingen en waaruit valt dit af te leiden?

Enkel skelet 1 kon bijna volledig opgegraven worden. Dit werd nog niet door een fysisch antropoloog onderzocht. Er wordt voorgesteld om dit mee te nemen in het vervolgonderzoek. Op dat moment kan een gefundeerd onderzoeksprogramma en selectievoorstel opgesteld worden voor een meer uitgebreide skeletcollectie. Het gaat om een primaire begraafing, aangezien alle beenderen zich nog op de juiste plaats bevinden en er verschillende kistnagels rond gevonden werden. Ook de andere twee deels vrij gelegde skeletten betreffen primaire begravingen. In werkput 1 werden wel beenderen aangetroffen die niet meer in verband zaten. Dat kan wijzen op een secundaire of verstoorde begraafing.

- Betreft het begravingen in volle grond, kisten, bekiste grafkuil, grafkelder,...?

In de meeste gevallen gaat het om kistbegravingen, gezien de aanwezigheid van kistnagels en duidelijk grafkistaflijingen. Van de onderste niveaus kon dit niet met zekerheid worden gesteld, maar er moet ook rekening gehouden worden met begravingen in volle grond.

- Zijn er elementen die kunnen wijzen op een begrafenisritueel (bijgiften, positie van het lichaam en ledematen, balseming...) en zoja, welke informatie valt hierover af te leiden?

Gezien het beperkt onderzoek kunnen hier nog geen verregaande uitspraken over gedaan worden; dit moet wel aan bod moeten komen bij een uitgebreider vervolgonderzoek. De drie skeletten die deels werden opgegraven lagen op hun rug en hadden een west (hoofd) – oost (voeten) oriëntatie. Skeletten 1 en 4 hadden de handen op het bekken, terwijl de armen en handen van skelet 5 langs het lichaam lagen. De vele metalen vondsten die in WP4 gevonden werden en die mogelijk te linken vallen met de onderliggende grafkisten, wijzen wel op een zekere rijkdom van de begravenen in die zone.

- Zijn er aanwijzingen voor een begraafing met kledij of in een lijkwade?

Hiervan werden geen sporen teruggevonden.

- Kan er sprake zijn van spatiale organisatie? Werden mannen anders behandeld dan vrouwen, volwassenen anders dan kinderen?

Behalve dat er aan de binnezijde van de oude middeleeuwse kerk mogelijk een kinderskelet zat, kan er hier verder nog niks over gezegd worden. De skeletten vrijgelegd in WP3 betreffen wellicht volwassenen.

- Kunnen er paleopathologieën en traumata (waaronder sporen van geweld) waargenomen worden?

Skelet 1, het enige skelet dat grotendeels uitgehaald werd, is vooralsnog nog niet door een fysisch antropoloog onderzocht. Er wordt voorgesteld om dit mee te nemen in het vervolgonderzoek.

- Welke post depositionele processen kunnen waargenomen worden?

Enkele lichte verschuivingen van beenderen bij skelet 1 (ontbreken van de knieschijven, kromming van wervelkolom) kunnen het gevolg zijn van bioturbatie ofwel van de degeneratie van het lichaam in een holle ruimte (grafkist).

- Zullen de geplande werken impact hebben op het aangetroffen archeologisch erfgoed?

Ja, het voormalige kerkhof en de sporen bevinden zich tussen de 30cm en de 1m diepte. Bij een verstoring tot op 1m diepte dient alles vooraf archeologisch onderzocht te worden.

- Welke maatregelen kunnen genomen worden om deze impact te vermijden of te milderen?

Voor de heraanleg van de parking en de bomen: de verstoringsdiepte beperken en/of het terrein ophogen. De zone ten noorden van werkput 4 is deels verstoord door 2 leidingen. Op deze locatie kan de nieuwe riolering aangelegd worden. Deze leidingen verstoren het eerste niveau, maar er zit ongetwijfeld nog een tweede niveau onder waar wel nog archeologische resten bewaard zijn gebleven.

- Indien behoud in situ technisch of planmatig niet haalbaar is, hoe kan een vervolgonderzoek ingeschat worden qua oppervlakte, tijdsbesteding en personeelsbezetting? Zijn er specifieke aandachtspunten?

Vooraf moet er een duidelijk plan zijn waarop de zones die bij de werken zullen aangepakt worden en hun verstoringsdiepte op aangeduid. Dan pas kan er een inschatting bij benadering gemaakt worden.

Er moet rekening gehouden worden met begravingen over verschillende eeuwen heen in verschillende niveaus. Opvallend waren de vele metaalvondsten in WP2 en WP4. Metaaldetectie is dus zeker aangewezen bij een vervolgonderzoek. Er dient ook beroep te worden gedaan op een fysisch antropoloog die niet alleen de verwerking van de skeletten op zich neemt, maar ook nu en dan op het terrein komt om 'speciale' gevallen (juvenielen, slecht bewaarde skeletten) zelf *in situ* te onderzoeken. Er moet rekening gehouden worden met tientallen tot enkele honderden skeletten. Een populatieonderzoek is op die manier mogelijk. Daarbij is het interessant om de opgegraven skeletten te laten dateren, zodat de evolutie in gezondheid- en levensstijl van de bewoners van Landegem doorheen de tijd zichtbaar wordt. Daarnaast moeten ook de nodige budgetten voorzien worden voor overig natuurwetenschappelijk onderzoek, voornamelijk gericht op een analyse (datering, herkomstbepaling) van de natuurstenen fundering van de oude kerk.

9. AANBEVELINGEN VOOR VERDER ONDERZOEK

Er wordt een identificatie- en herkomstbepaling van de natuurstenen muurfundering, aangetroffen in werkput 1, voorgesteld. Ook een mortelanalyse, gepaard met een ¹⁴C-datering op mogelijk aanwezig houtskool is aangewezen. Indien deze zone bij een vervolgonderzoek niet meer zou verstoord worden, dan is het aangewezen om die analyses nu uit te voeren.

Het vervolgonderzoek zal zich verder hoofdzakelijk moeten richten op het onderzoek van het voormalige kerkhof met alle begravingen in verschillende niveaus. Een fysisch antropoloog dient nauw betrokken te worden bij dit onderzoek. Gezien de omvang en de verwachting van tientallen tot mogelijk enkele honderden skeletten (dit hangt wel nog steeds af van de duidelijke plannen van de werken) zal het mogelijk zijn om een lokaal populatieonderzoek te doen en zelfs mogelijk een beeld te krijgen van de evolutie doorheen de tijd van de lokale bevolking van Landegem. Indien alles rondom de kerk dient te worden opgegraven, zou dit een groot en uniek fysisch antropologisch populatieonderzoek kunnen worden. Daarbij zou ook aandacht moeten worden besteed aan het begravingsritueel en de evolutie doorheen de tijd ervan. Interessant naar vergelijkingsmateriaal bij een eventueel vervolgonderzoek voor Landegem zijn de meer dan 100 menselijke begravingen die in 2010 op het kerkplein van Deinze werden opgegraven.²⁰

Gezien de vele metaalvondsten dient er ook rekening gehouden te worden met de conservering van metalen voorwerpen. Ook met resten van houten grafkisten moet rekening worden gehouden. Ten westen van de kerk dient er rekening gehouden te worden met de mogelijke aanwezigheid van militaire begraafplaatsen. Normaal gezien zijn deze graven geruimd en verplaatst naar het huidige kerkhof van Landegem, maar in WP2 werden nog resten van mogelijke militaire grafkuilen aangetroffen.

Eventueel kan een vervolgonderzoek in fases opgegraven worden, zodat nadat er een deel archeologisch volledig onderzocht is, die zone reeds opnieuw als parking kan worden aangelegd.

²⁰ <http://www.deklad.be/deinze-kerkplein-2010>

10. SYNTHESE

In het kader van heraanleg van de kerkomgeving te Landegem (gemeente Nevele, provincie Oost-Vlaanderen) voerde een team van Monument Vandekerckhove nv van 14 tot en met 18 juli 2014 een archeologische prospectie uit op het terrein. Opdrachtgever voor het onderzoek was de kerkfabriek Sint-Blasius en Margriet van de parochie Landegem. Aangezien de heraanleg van de parking en de nieuwe riolering rondom de kerk gepaard zal gaan met een verstoring van de bodem adviseerde Onroerend Erfgoed voorafgaand aan de werken een archeologische evaluatie door middel van proefputten, teneinde te vermijden dat waardevol archeologisch onderzoek ongedocumenteerd verloren zou gaan. De site schept immers een hoge archeologische verwachting. Het onderzoek werd uitgevoerd volgens de bijzondere voorwaarden opgesteld door Onroerend Erfgoed. De Kale-Leie Archeologische Dienst stond in voor de wetenschappelijke begeleiding van het project. De totale oppervlakte van het terrein was 1650m², hiervan werd er 48m² onderzocht door middel van vier proefputten verspreid over de site. Dit komt neer op net geen 3% van het terrein.

Na het archeologisch vooronderzoek werd zicht verkregen op de aanwezigheid van waardevol archeologisch erfgoed in de ondergrond rond de kerk van Landegem. Het gaat daarbij hoofdzakelijk om het oude kerkhof dat nog voor een groot deel bewaard is gebleven. De meeste skeletten die werden vrij gelegd hadden een goede bewaringstoestand. Enkel de skeletresten aan de binnenzijde van de oude middeleeuwse kerk waren minder goed bewaard. In de zone ten westen van de kerk werden mogelijke resten van de militaire begraafplaats van soldaten geneuveld tijdens de gevechten in WO I gevonden. Naast skeletten werd ook de zuidelijke funderingsmuur van de oude middeleeuwse kerk gevonden. Zoals reeds op basis van de oude historische kaarten vermoed werd, bevestigt de vondst van deze muur met zekerheid dat de oude kerk van Landegem een iets andere oriëntatie had dan de huidige kerk. De meeste aangetroffen grafkuilen volgen ook deze oude oriëntatie.

Afhankelijk van de verstoringsdiepte die de uiteindelijke werken als gevolg zullen hebben, wordt een voorafgaand archeologisch onderzoek rondom de kerk van Landegem aanbevolen. Hieraan kan een fysisch antropologisch populatieonderzoek gekoppeld worden, dat een zicht kan geven op de gezondheid- en levensstijl van de bewoners van Landegem doorheen de eeuwen heen. Deze aanbeveling heeft geen enkele bindende kracht, maar dient als advies voor de bevoegde overheid, Onroerend Erfgoed, die uiteindelijk beslissingsrecht heeft over het vervolgtraject.

11. LITERATUUR

- **Uitgegeven bronnen**

- BOLLAERT A, LUYSSAERT J, 2013, Nevele in oude kaarten, in: Het Land van Nevele, jaargang XLIV, aflevering 4, Merendree.
- DECEUNINCK M, 2013, Vinderhoute Sint-Bavokerk Archeologisch onderzoek, Fenikx bvba, Sleidinge (geraadpleegd via <http://www.deklad.be/>).
- DECEUNINCK M, VANHOLME N, 2007, Archeologisch onderzoek in de Sint-Petrus- en Pauluskerk, Examino cvba, Wevelgem (geraadpleegd via <http://www.deklad.be/>).
- DE LOGI A, VAN CAUWENBERGH S, Nevele Merendree Merendreedorp, In: Jaarverslag Kale-Leie Archeologische Dienst 2010, pp.87-93 (geraadpleegd via <http://www.deklad.be/>).
- DE POTTER F, BROECKAERT J, 1864-1970, Arrondissement Gent, Geschiedenis van de Gemeenten der Provincie Oost-Vlaanderen, deel 3, Gent.
- LUYSSAERT J, 1998, Landegem, een beeldige geschiedenis, in: Het Land Van Nevele, jg. XXIX, afl. 3.
- LUYSSAERT J, 2002, Het kerkelijk leven te Landegem volgens de visitatieverslagen van bisschop Triest (1623-1654), in: Het Land van Nevele, jg. XXXIII, afl. 1, pp. 10-37.
- VANHEE D, 2010, Archeologisch vooronderzoek Nevele Merendreedorp, Kale-Leie Archeologische Dienst 2013, KLAD-Rapport 38, Aalter (geraadpleegd via <http://www.deklad.be/>).
- VANHEE D, 2013, Archeologisch vooronderzoek, Nevele Merendree Hammeken, Kale-Leie Archeologische Dienst 2013, KLAD-Rapport 48, Aalter (geraadpleegd via <http://www.deklad.be/>).

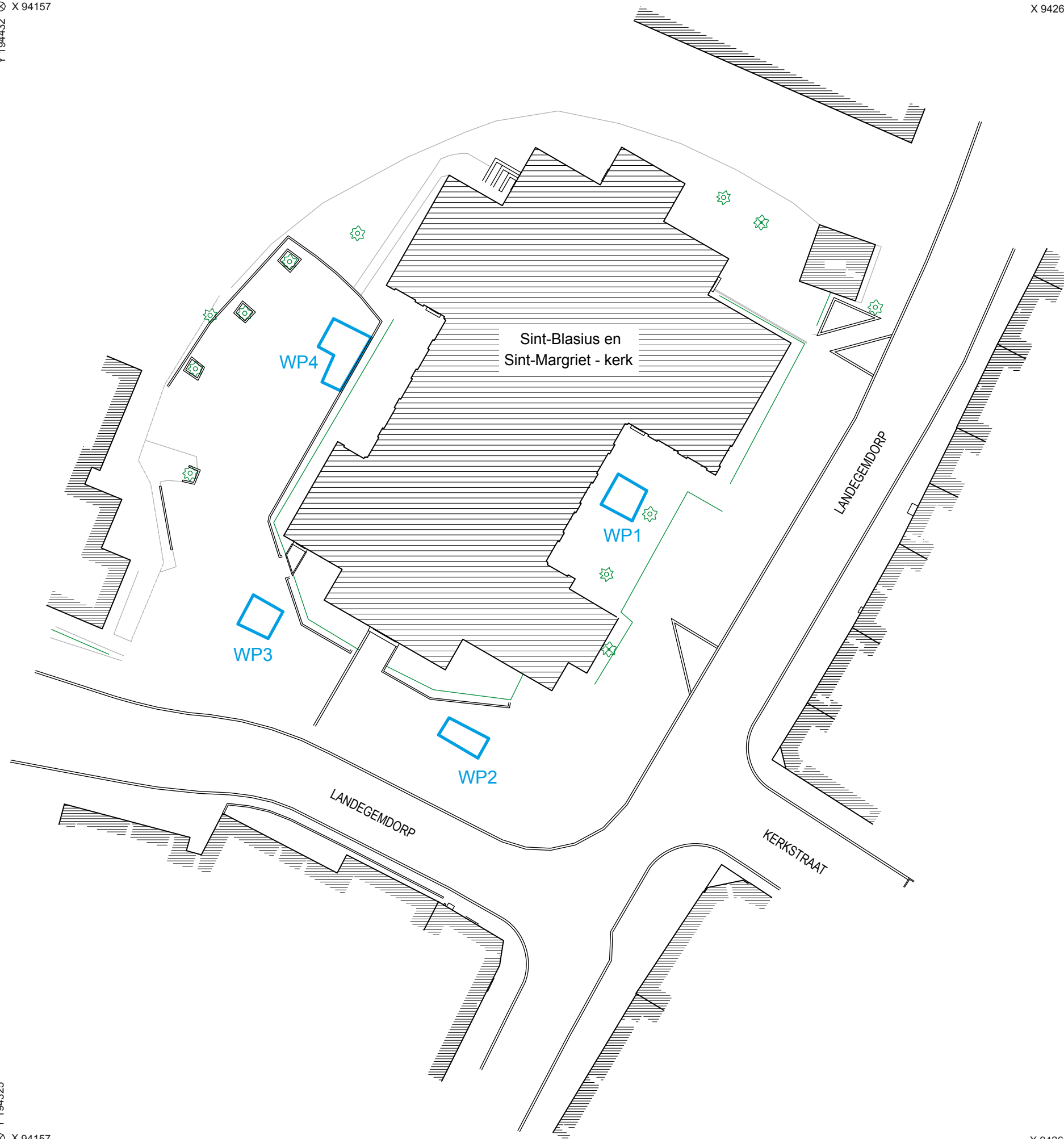
- VANHEE D, 2013, Archeologische werfbegeleiding Nevele Stationsstraat, Kale-Leie Archeologische Dienst 2013, KLAD-Rapport 52, Aalter (geraadpleegd via <http://www.deklad.be/>).
- VANHEE D, Taelman E, 2011, Archeologisch vooronderzoek Nevele – Landegemdorp, KLAD-rapport 37, Kortrijk (geraadpleegd via <http://www.deklad.be/>).
- **Onuitgegeven bronnen**
 - *Bijzondere voorwaarden bij de vergunning voor een archeologische prospectie met ingreep in de bodem: Nevele, Landegemdorp, Kerkomgeving Sint-Blasius / Sint-Margaretha kerk.*
- **Internetbronnen**
 - <http://cai.erfgoed.net>
 - <http://www.deklad.be/>
 - <http://www.geopunt.be/kaart>
 - <http://geo-vlaanderen.agiv.be/geo-vlaanderen/ikonos/#>
 - <http://inventaris.onroenderfgoed.be/dibe/geheel/21115>
 - <https://www.dov.vlaanderen.be/>
 - <https://www.google.be/maps/>

12. BIJLAGEN

- Bijlage 1: situeringsplan
- Bijlage 2: werkput 1
- Bijlage 3: werkput 2
- Bijlage 4: werkput 3
- Bijlage 5: werkput 4
- Bijlage 6: profielen
- Bijlage 7: projectie van de oude kerk en kerkhofmuur op het huidige plan
- CDROM met dit rapport, bijlagen en overzichtsplan
- Database met alle foto's en inventarissen is te raadplegen via:
<https://apps.monument.be/web/archeologie>. Bij vragen hieromtrent: neem
contact via info@monument.be.

Y 194432 X 94157

X 94260 Y 194432

Archeologisch vooronderzoek Landegem - Landegemdorp 2014

Bijlage1:
situeringsplan

Werkputten

Verg.nr. 2014/232

Monument
Vandekerckhove

Y 194325 X 94157

X 94260 Y 194325

Archeologisch
vooronderzoek
Landegem -
Landegemdorp
2014

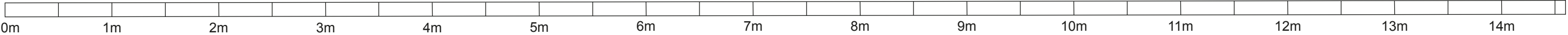
Bijlage 2: werkput 1

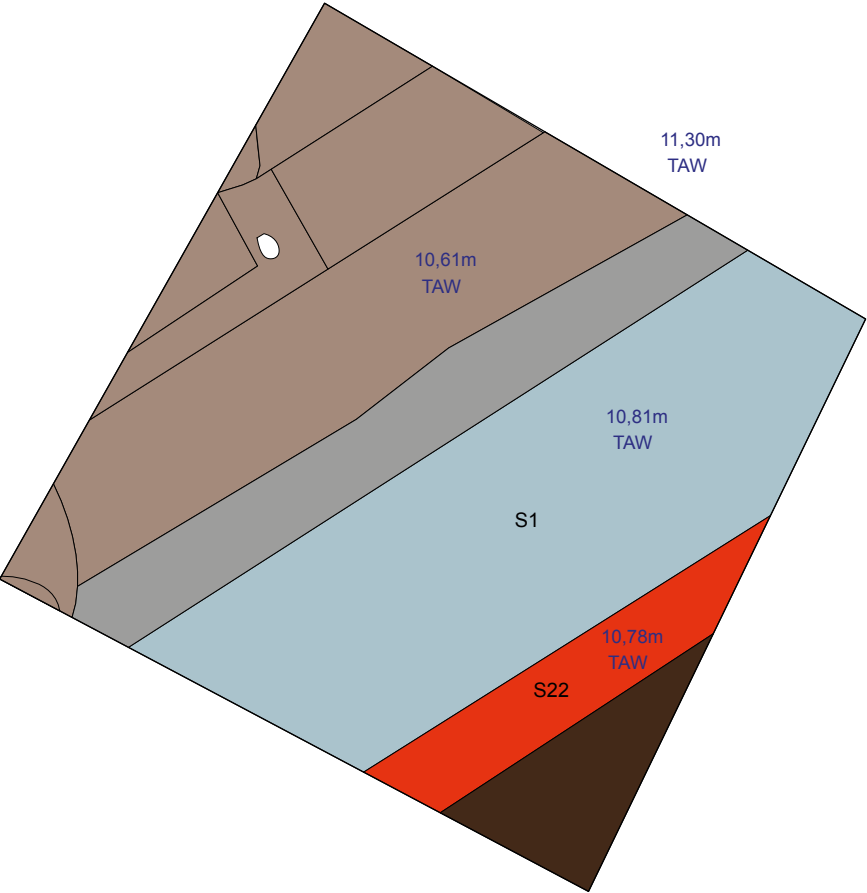
	Puin (20ste eeuw)		Moederbodem
	Bakstenen muur (20ste eeuw)		
	Natuurstenen muur (11de eeuw?)		
	Insteek natuurstenen muur		
	Vulling grafkuilen		
	Skeletten		

Verg.nr. 2014/232

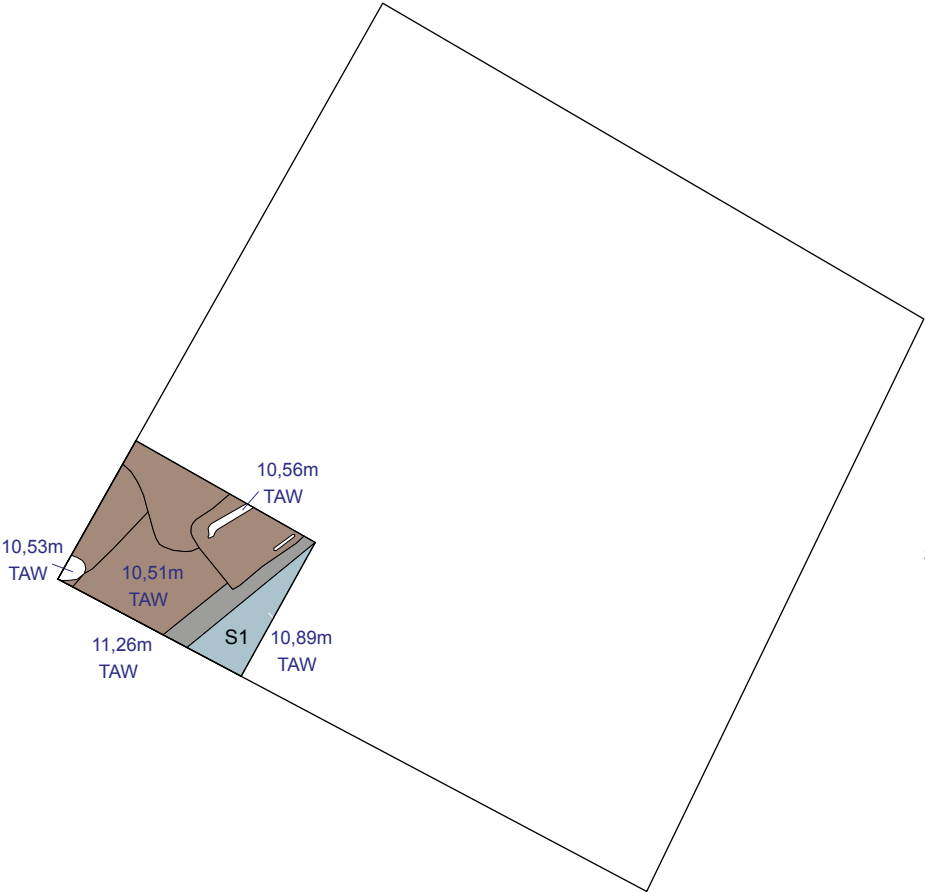
Monument
Vandekerckhove

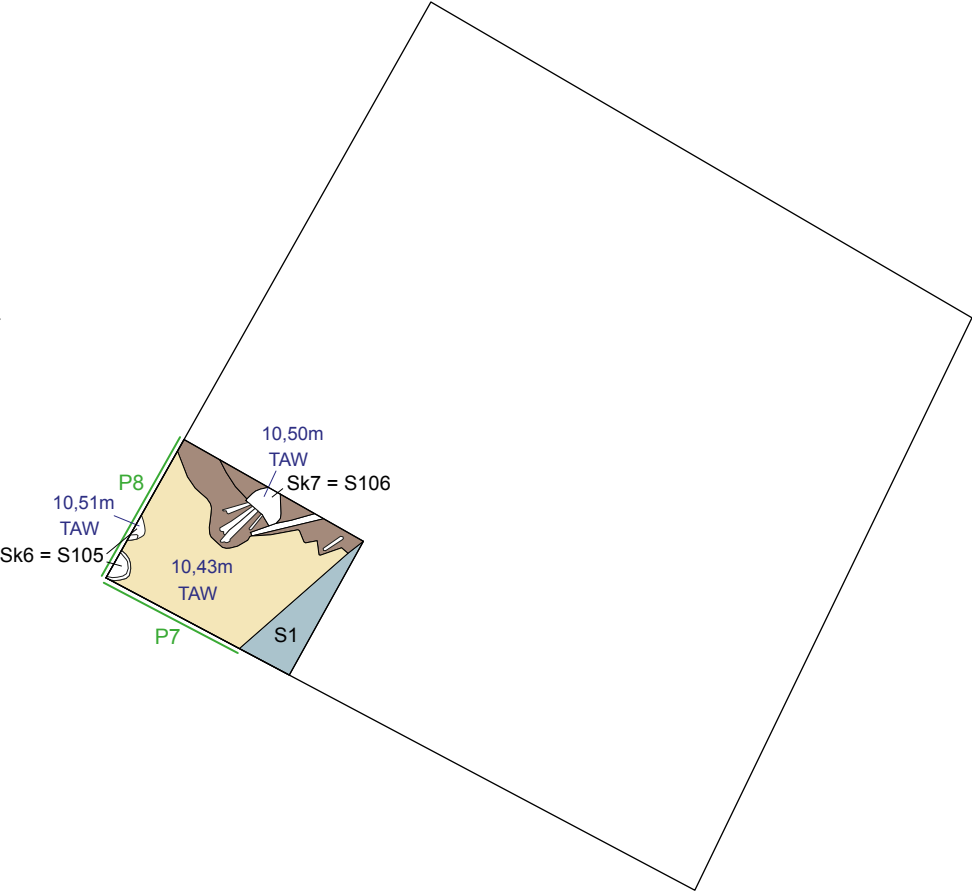
VLAK 1

VLAK 2

VLAK 3

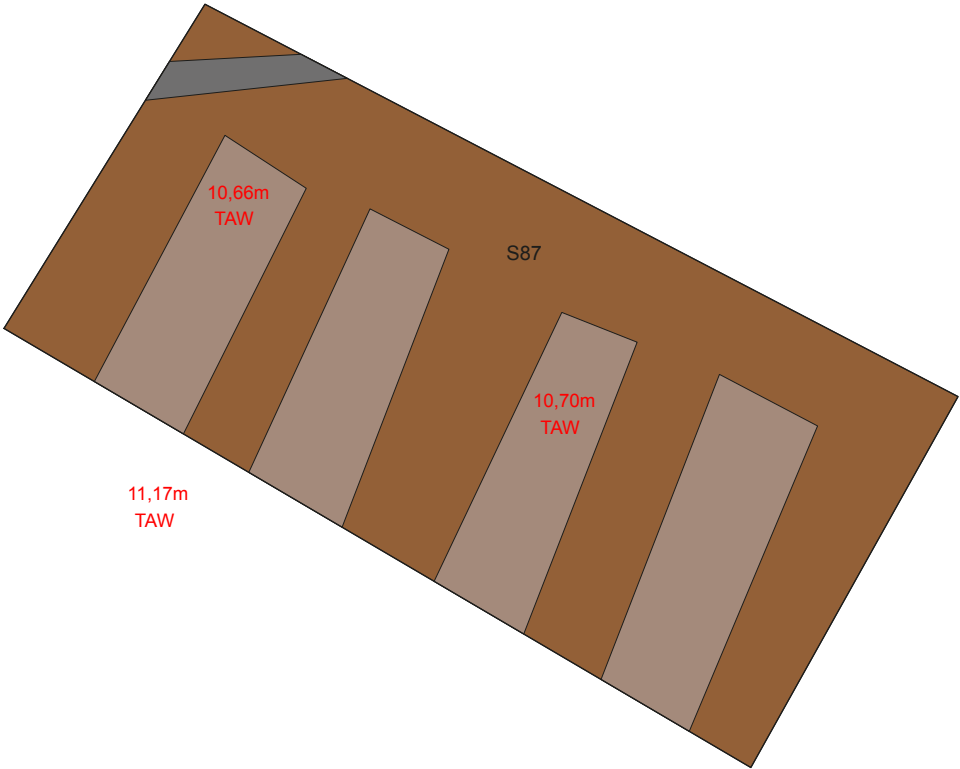

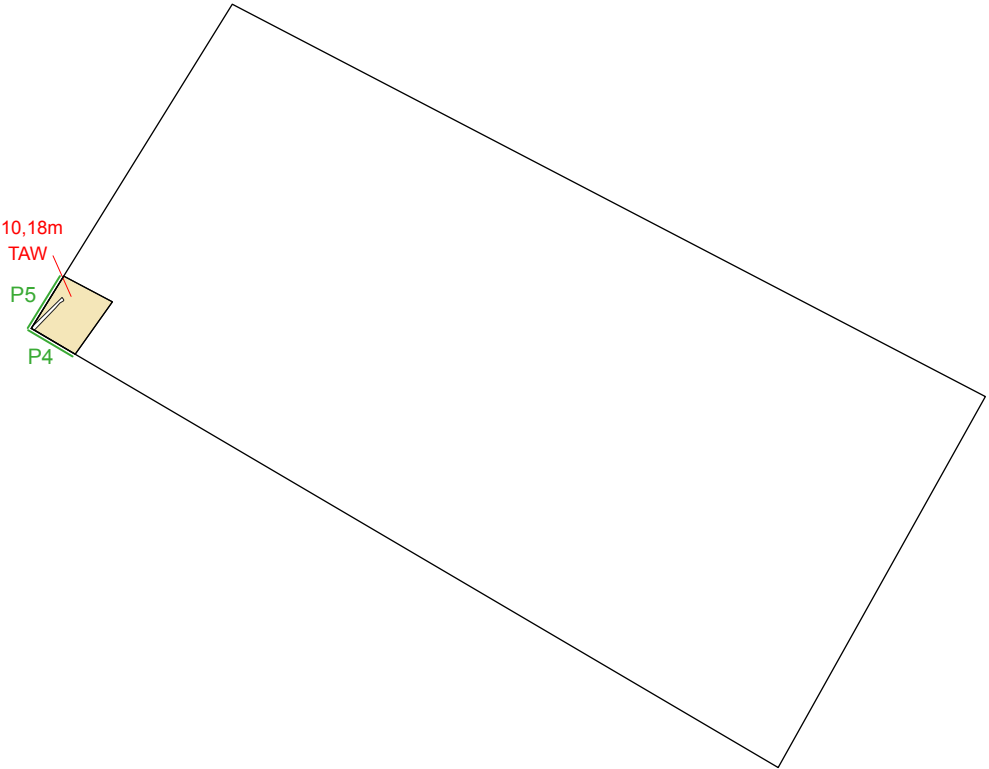
- Verstoring recente plastieken buis
- Kerkhofgrond
- Vulling grafkuilen
- Skelet
- Moederbodem

VLAK 1

VLAK 2

Archeologisch
vooronderzoek
Landegem -
Landegemdorp
2014

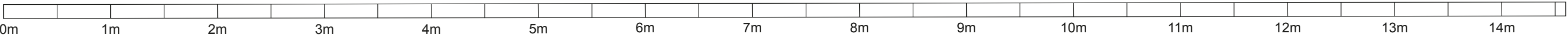
Bijlage 4: werkput 3

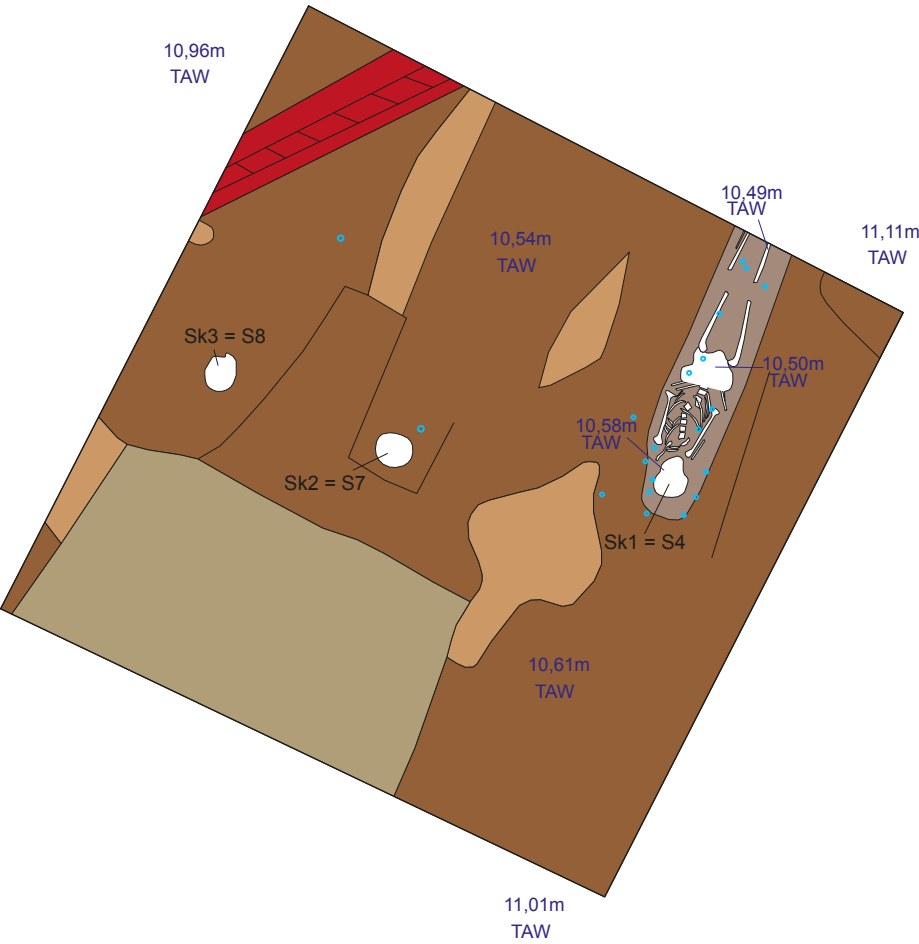
	Verstoring rode buis		Moederbodem
	Kuil		Kistnagels
	Kerkhofgrond		Verdieping
	Oude kerkhofgrond		
	Vulling grafkuilen		
	Skeletten		

Verg.nr. 2014/232

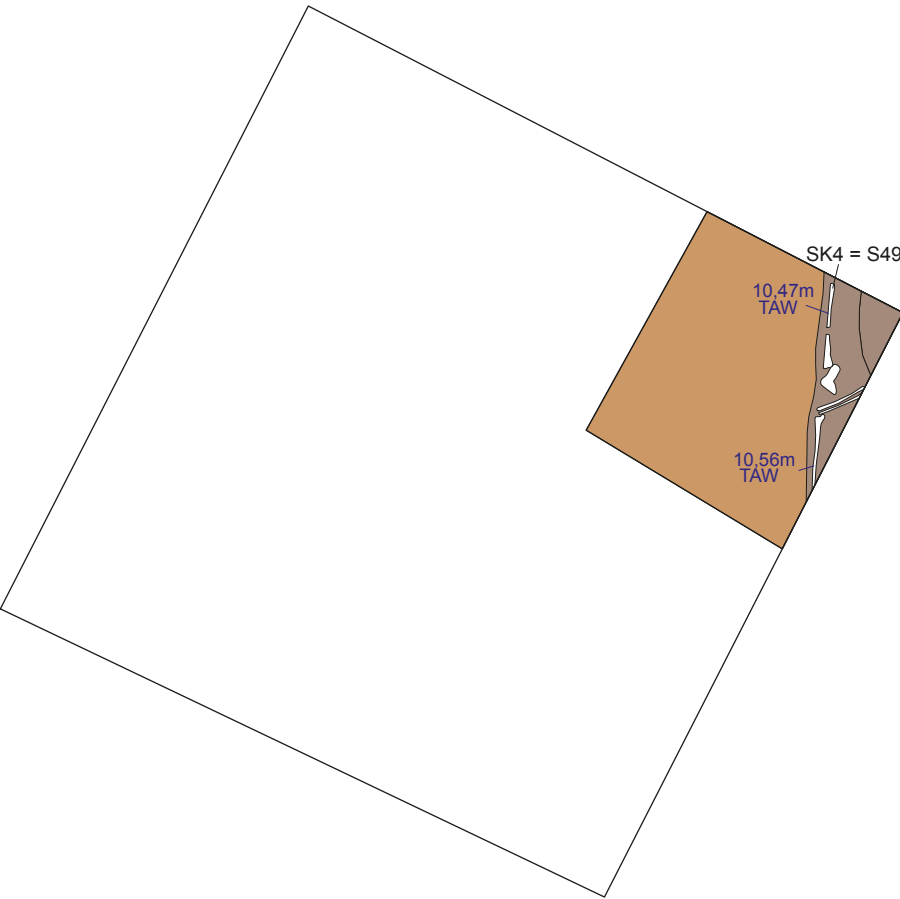
Monument
Vandekerckhove

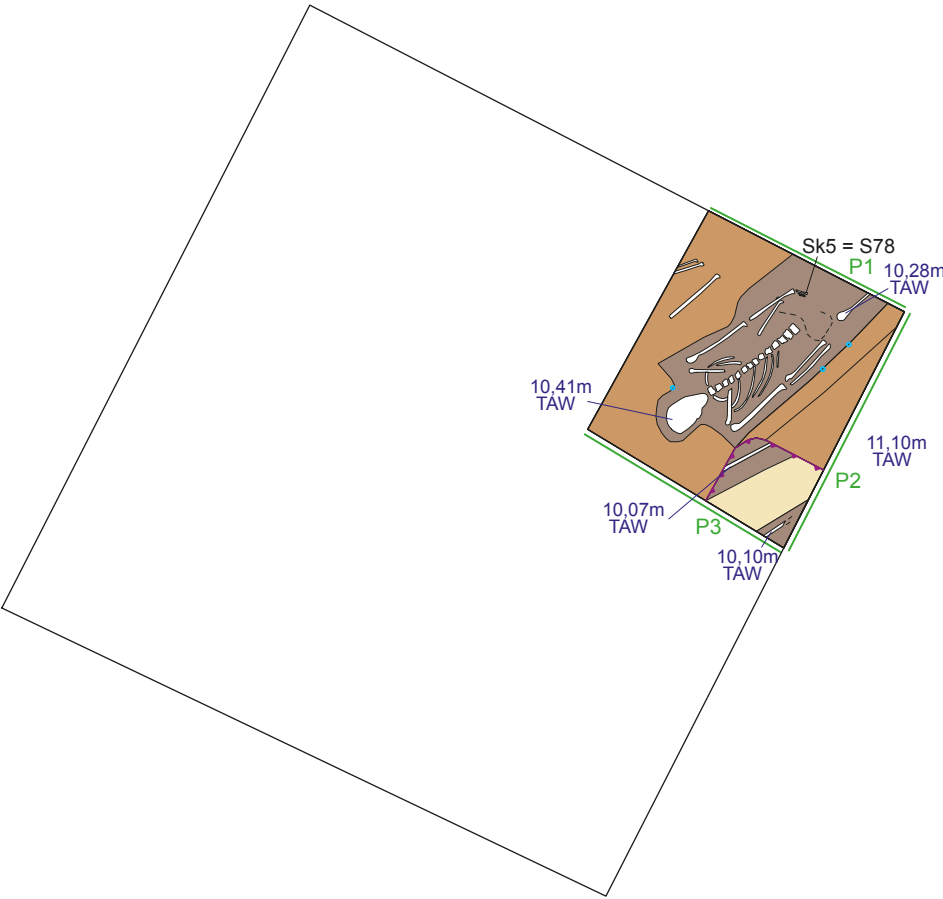
VLAK 1

VLAK 2

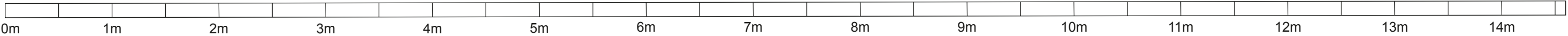

VLAK 3 & 4

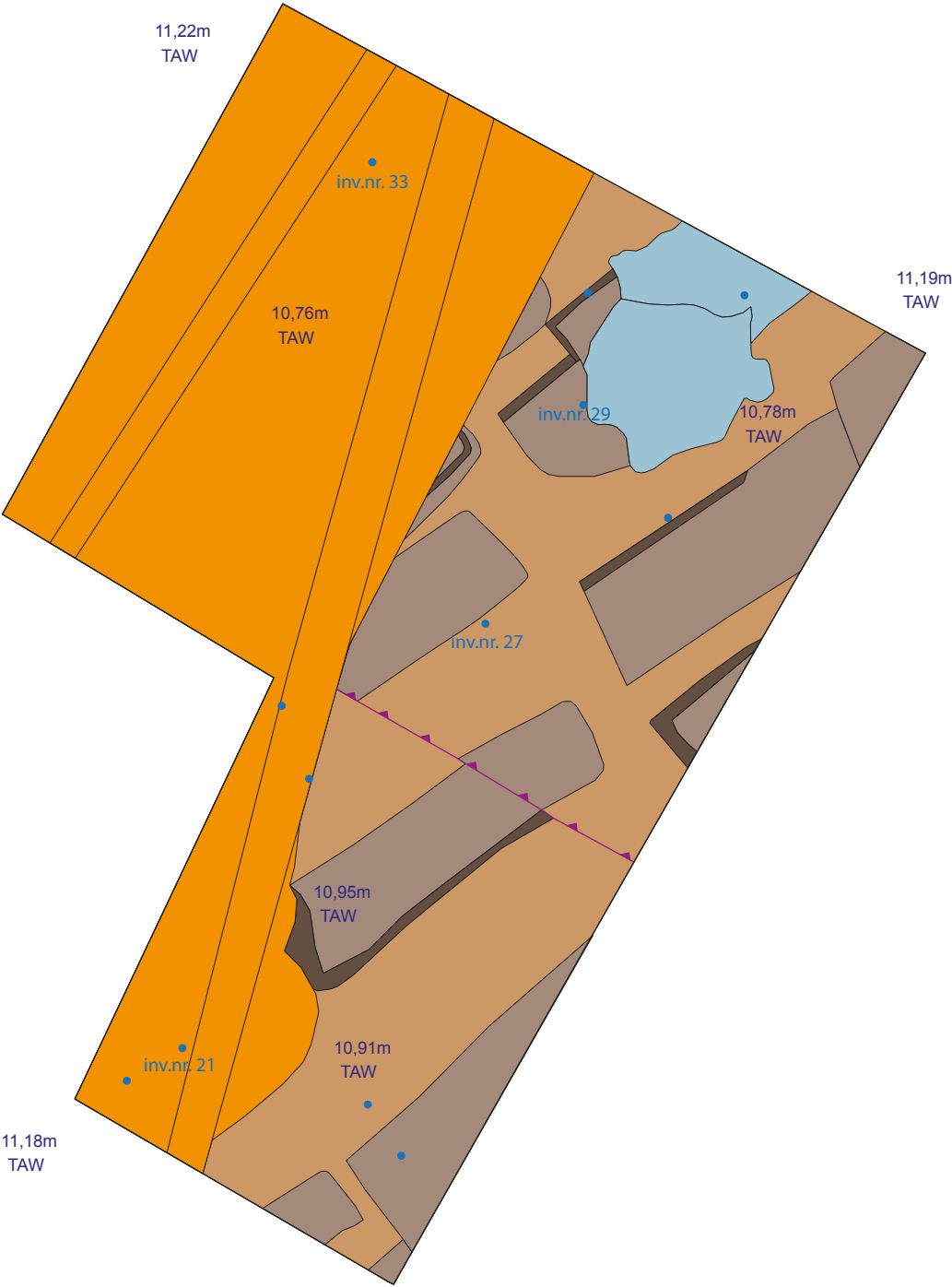

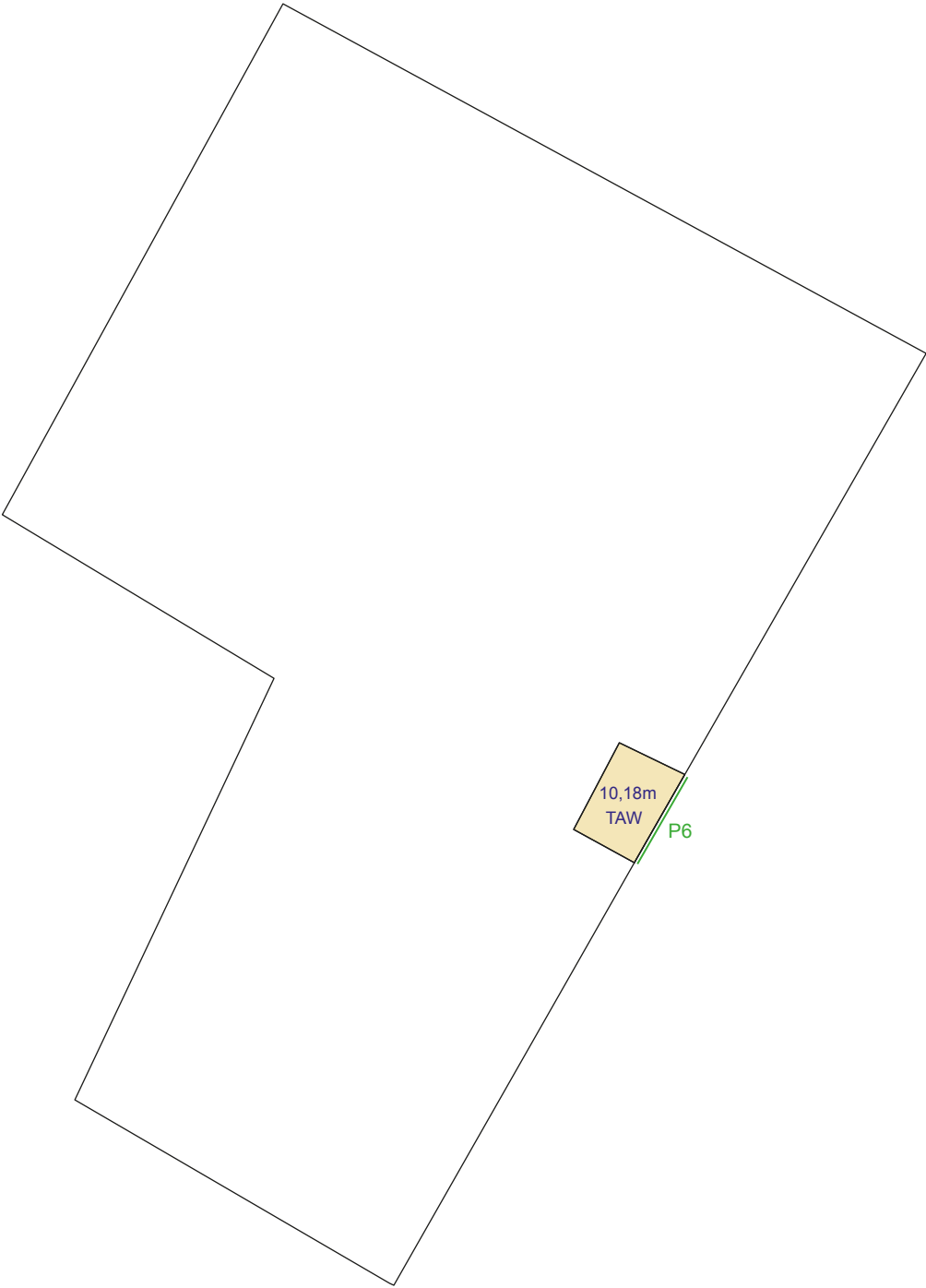
Verstoorde zone	Verdieping
Oppervlakkige verstoring	
Oude kerkhofgrond	
Kistaflijning	
Vulling grafkuilen	
Metaalvondsten	

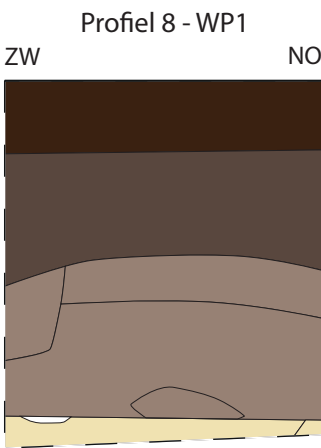
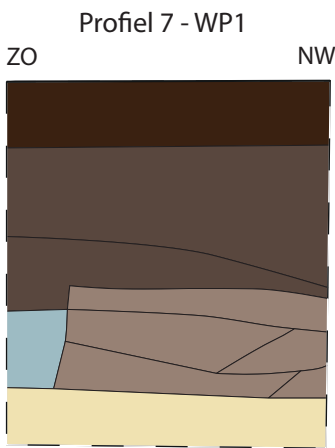
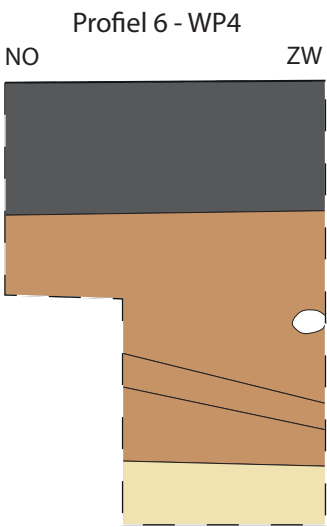
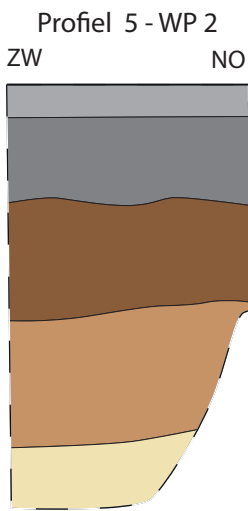
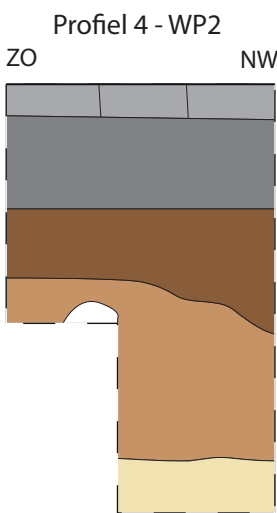
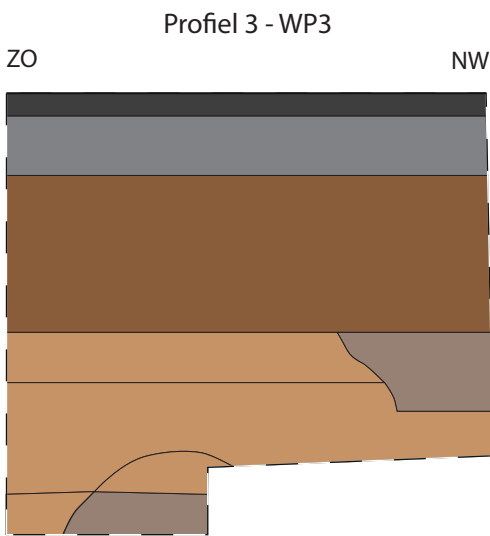
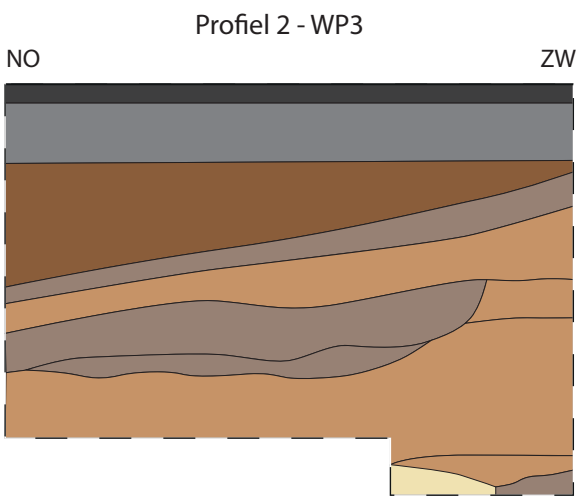
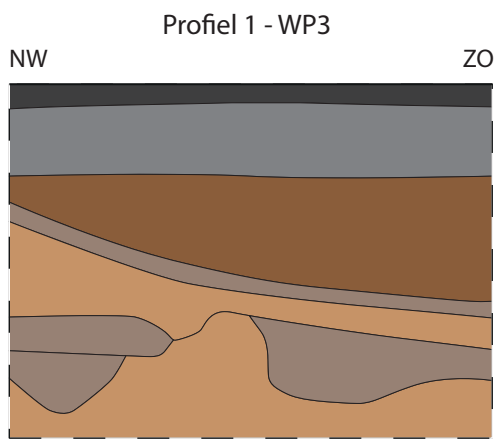
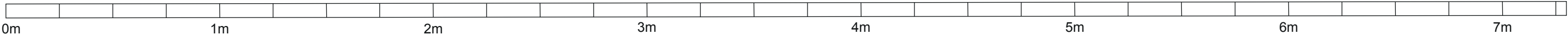
VLAK 1

VLAK 2

	Asfalt parking		Oude kerkhofgrond
	Grijze baksteen parking		Vulling grafkuilen
	Grijze borduur		Skeletten
	Grijze fundering parking		Bruine puinige grond
	Ploeglaag		Natuurstenen muur
	Kerkhofgrond		Moederbodem

Y 194432 X 94157

X 94260 Y 194432

Y 194325 X 94157

X 94260 Y 194325

Archeologisch vooronderzoek Landegem - Landegemdorp 2014

Bijlage 7:
Projectie van de
oude kerk en kerkhof-
muur op het huidige
plan

- Oude kerk
- Oude kerkhofmuur
- Werkputten
- Natuurstenen muur

Verg.nr. 2014/232

Monument
Vandekerckhove